

Amsterdam, april 2009
In opdracht van Platform Arbeidsmarkt en Onderwijs Amsterdam

De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie

Gevolgen voor banen en werkloosheid

P.A. Risseeuw
J.J.M. Theeuwes

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2009-22

ISBN 978-90-6733-493-8

Copyright © 2009 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Toelichting en doelstelling	iii
1 Achtergrond	1
2 Aanpak	5
3 De economie en de arbeidsmarkt van Amsterdam	7
4 Beroepsbevolking	17
5 Sectorstructuur en banen	21
6 Impact van de crisis op sectoraal niveau	25
Gevolgen voor verschillende groepen	35
Conclusies uit de scenario's	38
7 Kansen op de arbeidsmarkt	39
Bijlage A Structuurmodel (per oktober 2008)	43

Voorwoord

Dit rapport beoogt inzicht te geven in de impact van de ingezette recessie op de arbeidsmarkt in Amsterdam. Het rapport is geschreven in een tijd waarin de gevolgen van de recessie weliswaar voelbaar zijn, maar nog nauwelijks meetbaar. De meest recente gegevens van de instanties die statistisch materiaal verzamelen (CBS, O+S, KvK, UWV Werkbedrijf) hebben op zijn vroegst betrekking op het eerste kwartaal van 2009. Hoewel de arbeidsmarkt sterk in beweging is, lijkt er nu nog vooral sprake te zijn van verschuiving en inkrimping van werktijdfactoren, in plaats grootschalige banenuitval. In de bedrijven verwachten we grote zichtbare bewegingen vanaf aanstaande zomer. Ook de golf van schoolverlaters en afstuderenden zal het beeld op de arbeidsmarkt veranderen. Een en ander zal ook afhangen van de uitkomsten van het thans lopende overleg tussen de sociale partners op nationaal niveau.

De prognoses in deze notitie zijn uitkomsten van scenario's, gebaseerd op zo plausibel mogelijke veronderstellingen over de krimp van de economie, en de wijze waarop bedrijven daarop (zullen) reageren. De plausibiliteit is getoetst op gesprekken met en inzichten van een veelheid aan spelers, afkomstig van allerlei instanties en bedrijven, van belangenbehartigers van het kleinbedrijf tot hoogleraren in de macro-economie.

Misschien nog belangrijker dan dit rapport is het ontwikkelde rekenmodel, waarmee de uitkomsten van verschillende scenario's doorgerekend kunnen worden. Dit model kan ook ingezet worden voor vervolganalyses, indien en zodra de impact van de recessie echt meetbaar wordt.

Bij het leggen van het fundament van het rapport, het structuurmodel, was vooral de input van de dienst O+S belangrijk. Zij leverden essentieel materiaal om de structuur van de Amsterdamse economie op een relevante manier in kaart te brengen.

Een belangrijke rol was er voor de opdrachtgevers, het team van het Platform Arbeidsmarkt en Onderwijs Amsterdam. De mensen van het PAO zijn in staat om onderzoekers met hoge frequentie 'lastig te vallen', en altijd een bezielende indruk achter te laten.

Amsterdam, 16 april 2009

Jules Theeuwes

Peter Risseeuw

Toelichting en doelstelling

We maken een sterke inkrimping van de wereldeconomie mee. Volgens de WTO neemt de wereldhandel in 2009 met negen procent af. Dat is voor het eerst sinds 1982 een terugval, en direct een van een ongekend niveau. De economie van de regio Groot Amsterdam is met zwaartepunten in de financiële sector en in de transport- en logistieke diensten (Schiphol, het Noordzeekaanaalgebied) voor een groot deel afhankelijk van de internationale handel in goederen en diensten. De recessie zal in Amsterdam daarom onvermijdelijk hard toeslaan. De krantenberichten in het eerste kwartaal duiden op grootschalige banenuitval: de ING-Groep, met de helft van de arbeidsplaatsen in Nederland in Amsterdam gevestigd, kondigt aan tien procent van de 27.000 arbeidsplaatsen in Nederland te schrappen, Canon sluit zijn vestiging in Amstelveen: 226 banen. De Schipholgroep voorspelt een banenverlies van 10 tot 25 procent, zeg 200 à 500 banen. Advocatenkantoren zetten het mes in hun *payroll*, hotelketens sluiten vestigingen en de grootste industriële speler in de regio, Corus, heeft aangekondigd 800 banen te schrappen, met navenante gevolgen voor de keten van toeleveranciers. Kortom, de recessie is economiebreed. Hoe diep de recessie is, en hoe lang ze zal aanhouden is ongewis.

Tot het najaar van 2008 stond de arbeidsmarkt in het teken van krapte. De verwachting is dat die krapte na een economisch herstel zal terugkeren. De inzet nu is om de slechte tijd te gebruiken om de krapte na de recessie voor te blijven. Uitgaande van ideeën over hoe de Amsterdamse economie er in 2015 uit zou moeten zien –gegeven de plaats in de regionale economie, de bestaande sectorstructuur en de beroepsbevolking– inventariseren we de belangrijkste uitdagingen: wat voor actie kan er ondernomen worden voor groepen die nu buiten de boot dreigen te vallen, opdat ze goed geëquipeerd zijn om mee kunnen doen als er weer groei is. Bij ‘actie’ gaat het om een zo breed mogelijk pakket: scholing, training, bemiddeling, *jobcoaching*, leer-werk-trajecten, etc. Doelgroepen zijn alle partijen in de regio die daar kunnen bijdragen: private en publieke partijen, onderwijsorganisaties en bedrijven, adviseurs en belangenbehartigers, onderzoekers en beleidsmakers.

Het *Platform Arbeidsmarkt en Onderwijs* heeft namens de Gemeente Amsterdam aan SEO Economisch Onderzoek de opdracht verleend om ondersteunend bij die uitdaging een schets te maken van:

- de economie & arbeidsmarkt van Amsterdam anno 2008;
 - met knelpunten en fricties;
- de gevolgen van de huidige crisis in termen van sectorstructuur & werkloosheid;
- de verwachte / gewenste economie & arbeidsmarkt anno 2015;
 - met de vraag wat dat betekent voor de beroepsbevolking.

We presenteren een robuust structuurmodel voor de Amsterdamse economie en arbeidsmarkt. Dit model beoogt systematisch inzichtelijk te maken waar in Amsterdam de werkgelegenheid zit, en hoe de crisis vermoedelijk zal landen op de Amsterdamse arbeidsmarkt. Welke banen liggen er onder vuur, voor welke mensen (in termen van arbeidsmarktkwalificaties) is het gevaar van werkloosheid het grootst. Doortrekken van de lijnen naar 2015 geeft aan waar de kansen zitten.

1 Achtergrond

De wereld is in de greep van een ernstige economische crisis. Internationaal loopt de handel terug, in binnen- en buitenland zakt het consumenten- en producentenvertrouwen in, en de bedrijvigheid zakt navenant mee. Het algemene pessimisme vertaalt zich in een sterk haperende woningmarkt.¹ Projectontwikkelaars en corporaties schorten hun nieuwbouwplannen op, met een domino-effect in de achterliggende keten van architecten makelaars, woninginrichters, etc. Hoewel op korte termijn de koopkracht van de burgers dankzij gunstige CAO's uit 2007 en 2008 toeneemt, staan de bestedingen in de detailhandel –met name waar het gaat om duurzame consumptiemiddelen, zoals auto's– stevig onder druk. Ook de cijfers over de toeristenindustrie en de horeca zijn onrustbarend.

Voor Europa is het gevoel van urgentie pas echt begonnen met de val van Lehmann Brothers, medio september 2008. Ondanks alle pessimisme dat toeslaat groeit de werkgelegenheid in het vierde kwartaal van 2008 in Nederland met 1,8 procent (CBS). Aanvankelijk heerste de overtuiging dat de neergang in 2009 geleidelijk zou zijn, en dat de hardste klappen in 2010 zouden vallen. De meest recente prognoses van het CPB maken echter duidelijk hoe ernstig een en ander ook op zeer korte termijn is.²

Tabel 1: Kerngegevens voor Nederland, 2007-2010

mutaties in % per jaar	2007	2008	2009	2010
relevante wereldhandel	6,7%	0,9%	-9,8%	1,5%
bruto binnenlands product	3,5%	2,0%	-3,5%	-0,3%
consumptie huishoudens	2,1%	1,7%	-0,3%	-0,5%
overheidsbestedingen	3,3%	1,2%	2,0%	1,0%
bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	4,8%	9,7%	-11,3%	-12,0%
uitvoer van goederen (exclusief energie)	7,3%	1,4%	-11,8%	1,5%
invoer van goederen	6,8%	4,2%	-9,3%	0,0%
beroepsbevolking	1,6%	1,5%	0,5%	-0,5%
werkzame beroepsbevolking	2,6%	2,1%	-1,0%	-3,8%
werkloze beroepsbevolking (niveau in %)	4,5%	3,9%	5,5%	8,8%
stand werkloze beroepsbevolking	344.000	304.000	425.000	675.000
mutatie werkloze beroepsbevolking (aantal)		-40.000	121.000	250.000
mutatie werkloze beroepsbevolking (%)		-11,6%	39,8%	58,8%
productie	4,4%	2,2%	-5,5%	-0,8%
arbeidsproductiviteit	1,8%	0,8%	-3,3%	5,5%
werkgelegenheid in arbeidsjaren	2,6%	1,4%	-2,5%	-6,0%

Bron: Centraal Planbureau, ramingen d.d. 16 februari 2009, CEP 2009.

¹ Het Kadaster rapporteert in 2008 tien procent minder woningtransacties dan in 2007, het CBS rapporteert voor februari 2009 zelfs 41 procent minder transacties dan in februari 2008. Zeer recent (medio maart) is er voorzichtig goed nieuws uit de hoek van de woningmarkt: makelaars bespeuren iets meer levendigheid in de markt. Vergeleken met februari zijn er meer bezichtigingen en ook meer transacties. Het zou kunnen duiden op een voorzichtige terugkeer van het consumentenvertrouwen.

² Deze prognoses zijn medio februari 2009 uitgebracht. Van de zijde van de banken werd in februari opgemerkt dat deze CPB-cijfers erg pessimistisch zijn. Het CPB heeft de prognoses in het Centraal Economisch Plan 2009 (medio maart 2009 uitgebracht) gehandhaafd.

De terugval van de wereldhandel (volgens het CPB -9,8 procent in 2009, dus in lijn met de WTO) vertaalt zich binnen het jaar in een toename van de werkloosheid met 121.000 (+5,5 procent). Het door het CPB voor 2010 verwachte lichte herstel van de wereldhandel, kan een acceleratie van de werkloosheid niet tegenhouden. Volgens de CPB-prognoses neemt de werkloosheid in Nederland in twee jaar tijd met 122 procent toe, dat wil zeggen met 371.000 personen, tot een totaal van 675.000.

Dat de crisis diep zal zijn is daarmee duidelijk. Hoe lang de crisis zal aanhouden is ongewis. CPB en DNB wagen zich niet aan voorspellingen. Het IMF was op 16 februari bij monde van directeur Strauss-Kahn licht optimistisch over een snel herstel, maar heeft zich later aanzienlijk pessimistischer uitgelaten.

Een bijzonderheid van deze crisis is dat ze begonnen is in de financiële sector. Dankzij de problemen met de kredietportefeuilles staan banken en verzekeraars aan het begin van de ‘probleemketen’. In plaats van een bufferfunctie te vervullen, is de financiële sector, gesteund door de overheid, doende met een interne sanering, en het op orde krijgen van de kredietportefeuille. Banken draaien nu de kredietkraan aan, waardoor in de kern gezonde bedrijven in liquiditeitsproblemen kunnen komen, met rechtstreeks gevaar voor de continuïteit.³ Het is niet verwonderlijk dat herstelplannen op mondiaal, Europees en nationaal niveau, zich concentreren op het versterken van de mogelijkheden tot kredietverstrekking.

Gevolgen voor de arbeidsmarkt

In deze notitie kijken we vooral naar de arbeidsmarkt. Als leidende prognose nemen we die van het CPB: op landelijk niveau van 304.000 werklozen in 2008 via 425.000 in 2009 tot 675.000 in 2010. Omdat we nu in de aanloop zitten, is het ongewis hoe een en ander regionaal en sectoraal gedifferentieerd zal zijn. In de reguliere statistieken, zoals die van CBS, Kamer van Koophandel (faillissementen en andersoortige bedrijfsbeëindigingen) of UWV en CWI (ingeschreven werkzoekenden in het kader van WW en WWB) is de grote terugval nog niet te zien. De stroom nieuwsberichten over arbeidstijdverkorting, inkrimping door natuurlijk verloop, gedwongen ontslagen en bedrijfssluitingen neemt evenwel gestaag toe. Grote bedrijven, die inherent het meest zichtbaar zijn, trekken de meeste aandacht.⁴ In welke het MKB nu al getroffen is, is nog vrijwel niet zichtbaar.

³ We gebruiken het woord ‘bedrijf’ in deze notitie als verzamelwoord voor alle soorten organisaties, profit en not-for-profit, met of zonder personeel.

⁴ Niet alle inkrimpingen en ontslagen zijn terug te voeren op de crisis. Bedrijven benutten deze omstandigheden ook om ‘gewone’ reorganisaties door te voeren. Welk deel van de aangekondigde inkrimpingen terug te voeren is op niet recessiegerelateerde factoren is per definitie onbekend – voor de gevolgen op de arbeidsmarkt maakt het niet uit.

Waar het zich ook zal voltrekken, de verwachting is dat de zwakkere groepen op de arbeidsmarkt het hardst geraakt zullen worden: ouderen (zeg: 55-plussers), schoolverlaters, mensen met een laag opleidingsniveau (zeg minder dan MBO-2), mensen die thans werkloos zijn of werken op basis van een tijdelijk arbeidscontract, zzp'ers, en mensen die een kleine of middelgrote deeltijdbaan (zeg: 12 à 24 uur per week) bezetten.⁵

Cruciaal in de discussie is het gegeven dat persistent blijkt uit arbeidsmarktonderzoek: voor mensen die hun baan onvrijwillig verliezen, is de eerste periode na het ontslag essentieel voor een succesvolle *comeback*. De kans om een baan te vinden wordt snel kleiner als de inactiviteit (te) lang duurt. De eerste drie tot zes maanden zijn cruciaal. Het is essentieel snel alternatieven te bieden als ontslagen zich materialiseren.

Het is ongewis of de huidige recessie V-vormig (snel het dal in, snel er weer uit) of U-vormig (een langdurige periode van laagconjunctuur) zal zijn. We gaan er van uit dat er geen sprake is van een L-vorm (een duurzame terugval), en dat er dus op termijn weer een normale situatie zal ontstaan.⁶ In de afgelopen jaren, een periode van economische groei, domineerde het beeld van krapte op de arbeidsmarkt, over de hele breedte van sectoren. Dankzij de aanstaande pensioneringsgolf van het *babyboomcohort* is er sprake van een toenemende vervangingsvraag, de economische groei zorgde voor uitbreidingsvraag.

Het ligt in de lijn der verwachting dat op termijn, na herstel, die krapte zal terugkeren. Het is daarom zaak om degenen die in de huidige omstandigheden hun baan verliezen, niet af te schrijven. Dat is niet alleen sociaal ongewenst, maar economisch onverstandig: op termijn zullen ze weer nodig zullen zijn. Dat is iets wat de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ook sterk benadrukt.

Verskil met eerdere crises

Op grond van een sterkere contractuele positie gold bij eerdere recessies een wetmatigheid dat de banen van oudere werknemers het minst bedreigd waren. Er was sprake van een LIFO-systeem, waardoor jongeren bovenproportioneel getroffen werden. Die situatie is niet meer. Het is plausibel dat bedrijven hun jongere werknemers, die een groeipotentieel in hun productiviteit hebben, koesteren, en oudere werknemers, van wie verwacht wordt dat de productiviteit zal afnemen, nu kwijt willen raken. Een en ander kan sectoraal verschillen, maar in het algemeen zullen ouderen relatief meer bedreigd zijn dan jongeren.

⁵ We concentreren ons op de persoonskenmerken leeftijd en opleidingsniveau, en de baankenmerken contractvorm en deeltijdfactor. Voor een groot deel weerspiegelen deze laatste kenmerken andere persoonskenmerken, zoals geslacht en land van herkomst. Immers, een groot deel van de zwakkere groepen op de arbeidsmarkt wordt gevormd door vrouwen en niet-westerse allochtonen. CPB-directeur Teulings heeft in dit verband opgemerkt dat vrouwen in deze crisis relatief minder getroffen worden dan mannen: vrouwen zijn bovenproportioneel werkzaam in de relatief veilige sector onderwijs, zorg en overheid. Daarbij moet worden opgemerkt dat het hier gaat om middelbaar en hoger opgeleide vrouwen.

⁶ Ook een V-vormige crisis kan een lange napijn veroorzaken. De groei na de 'minicrisis' van 2001, die vooral veroorzaakt door het doorprikken van de internetbubbel, zette pas met ingang van 2004 in.

2 Aanpak

Om de vragen van het PAO te beantwoorden, stellen we een structuurmodel op, waarin de Amsterdamse economie in termen van sectoren, bedrijven, banen en mensen beschreven wordt. Op dit model laten we verschillende krimpscenario's los, gedifferentieerd per sector, en aangevuld met onderbouwde veronderstellingen over hoe bedrijven zullen reageren op de krimp. Zodoende ontstaat een beeld van waar de klappen vallen, en hoe groot het probleem is dat opgelost moet worden. Het tweede deel, ideeënvorming over concrete actiepunten, moet veel meer uit de praktijk komen: het gaat om de gezamenlijke inspanningen van bedrijven, opleiders, bemiddelaars en iedereen die kan bijdragen.

We materialiseren een en ander in een zevenstappenplan:

Stap 1: Sectorstructuur

Opstellen van een sectormodel voor de Amsterdamse economie. We onderscheiden dertien sectoren, gebaseerd op de meest gebruikelijke statistische indelingen.⁷ Per sector inventariseren we de sectorstructuur in termen van bedrijfsomvang en waar mogelijk van relevante subsectoren.⁸

Stap 2: Beroepsbevolking

We classificeren de beroepsbevolking in termen van relevante eigenschappen die samenhangen met relevante persoonskenmerken (leeftijd, opleidingsniveau) en status anno 2008: werkzoekend, werkend, type contract. Een en ander in de veronderstelling dat de zwakste groepen (ouderen, jongeren, laaggeschoolden, mensen met een tijdelijk contract of een kleine deeltijdbaai) de hardste klappen zullen krijgen. Deze module geeft informatie over welke groepen het nu al moeilijk hebben.

Stap 3: Sectorstructuur x banen

De confrontatie van stap 1 en 2 laat zien in welke sectoren de werkgelegenheid zit, en welke type werkenden de banen invult. Informatie over vacatures en spanningen op de arbeidsmarkt geeft aan bij welk type bedrijven er –ongeacht de crisis– vacatures zijn, of op basis van vervangingsvraag (bijvoorbeeld door een hoog percentage ouderen) er vacatures verwacht mogen worden. Daarnaast beschouwen de in- en uitgaande pendel per sector, om ook de interactie van Amsterdam met de regio in kaart te brengen.

⁷ Het meeste cijfermateriaal uit deze notitie is afkomstig van O+S.

⁸ Uiteraard is er samenhang tussen de sectoren. Veel zakelijke dienstverleners leveren diensten aan of in samenhang met bedrijven in de financiële dienstverlening – die weer diensten verlenen aan bedrijven in de 'reële economie'. Bedrijven in de overige dienstverlening faciliteren het werk van andere bedrijven met activiteiten als schoonmaak, beveiliging, catering etc. Er bestaan vuistregels voor het 'multipliereffect' van banen in de meer 'stuwende' en de meer ondersteunende sectoren. De beste manier om die interactie in kaart te brengen is het opstellen van een (volwaardig) input-outputmodel. Daarvoor ontbreken in het kader van dit traject echter de tijd en de gegevens.

Stap 4: Gevoeligheid sectoren: inkrimping

Op basis van prognoses van het CPB en andere instanties, voorspellen we per sector de volume-uitval, en in welke mate dat tot banenverlies zal leiden – met een differentiatie voor 2009 en 2010.

Stap 5: Banenverlies

Bij bedrijven die de markt verlaten komt de hele populatie werkenden op straat te staan. Als bedrijven inkrimpen, moet er geselecteerd, dan wel door bedrijfsonderdelen te sluiten, of door de kaasschaaf te hanteren. De vakbonden beijveren zich ontslagen proportioneel door de bedrijven heen te laten plaatsvinden, met het oogmerk om “ook de zwakkeren op de arbeidsmarkt” kansen te bieden. Los van de vraag of dit een verstandige strategie is, is het plausibel dat binnen bedrijven toch een verdringingseffect zal plaatsvinden, waardoor de zwaksten (lager opgeleid, ouder) bovenproportioneel het slachtoffer zullen worden. Anderszins is dit ook de crisis van de hoger opgeleiden: een en ander is begonnen in de financiële sector, met relatief veel hoger opgeleiden, waar forse bezuinigingsoperaties in het vat zitten. Daar komt bij dat de instroom op de arbeidsmarkt in een stad als Amsterdam voor het overgrote deel uit hoger opgeleiden bestaat.

Stap 5 geeft de informatie waar het in deze fase om te doen is: wat voor bedrijven/sectoren komen er in moeilijkheden, hoeveel mensen en met welke kwalificaties worden er op korte termijn werkloos?

Stap 6: Toekomstmuziek

Het doortrekken van de trends in sectorstructuur, bedrijvigheid en demografie naar 2015, gecombineerd met inzichten in waar Amsterdam dan wil staan: zwaartepunten in zakelijke en financiële dienstverlening, de ontwikkeling van Schiphol en de haven in het licht van het cluster transport & logistiek, het belang van de culturele en de creatieve sectoren, Amsterdam als onderwijsstad. Dat geeft richting aan de kwalificaties die de Amsterdamse bevolking behoeft om dat beeld in te kunnen vullen.

Stap 7: Concrete actie

Uit de confrontatie van Stappen 5 en 6 komt een beeld van wat er kan en moet gebeuren om de bestaande en toekomstige beroepsbevolking dichterbij de wenselijkheid te brengen.

3 De economie en de arbeidsmarkt van Amsterdam

De Nederlandse economie is sterk georiënteerd op de internationale handel. Dat uit zich in een groot aandeel in de werkgelegenheid van importerende en exporterende ondernemingen, en van bedrijven en sectoren die ondersteunend zijn aan de handel: logistiek en transport, financiële en juridische diensten. De economie van Amsterdam neemt zodoende een bijzondere positie in Nederland in:

- Amsterdam is het brandpunt van de financiële dienstverlening in Nederland, met de hoofdkantoren van ING en ABN Amro als meest zichtbare exponenten. Ook de aanwezigheid van de hoofdkantoren van de belangrijkste accountantsfirma's is tekenend.⁹ Het netwerk van financiële dienstverleners en adviseurs daaromheen is groot en complex. Volgens O+S telde de sector financiële dienstverlening in Amsterdam anno 2005 46.500 banen,¹⁰ meer dan een kwart van het totaal aantal van 177.000 banen in de financiële dienstverlening in Nederland.¹¹ Deze 46.500 is een onderschatting van de feitelijke omvang van de financiële sector. Immers, een aanzienlijk deel van de zakelijke dienstverlening is gebonden aan het financieel cluster, zoals het notariaat, de fiscaal adviseurs, de trustsector, etc.
- Amsterdam is dankzij de nabijheid van Schiphol en de aanwezigheid van de haven een knooppunt van transport en logistieke dienstverlening. Het functioneren van Schiphol als internationale *hub* draagt sterk bij aan de aantrekkelijkheid van groot Amsterdam als vestigingsplaats voor internationaal opererende bedrijven. De werkgelegenheid op Schiphol bedraagt (exclusief uitzendkrachten!) ruim 31.000 banen, waarvan een kleine 10.000 worden ingevuld door inwoners van Amsterdam.¹² De direct havengebonden werkgelegenheid in het Noordzeekanaalgebied is meer bescheiden in omvang: het betrof hier in 2006 6.400 arbeidsplaatsen.
- De aanwezigheid van twee universitaire medische centra, en tal van andere zorg- en medische instellingen, impliceert dat ook de zorgsector sterk vertegenwoordigd is in het profiel van Amsterdam.
- Amsterdam is ook een culturele stad, met een grote en bloeiende creatieve sector. In de creatieve sector zijn ongeveer 30.000 banen.
- De aanwezigheid van twee universiteiten en talloze HBO-instellingen maakt van Amsterdam de kennisstad van Nederland.
- Ten slotte: Amsterdam is een toeristische trekpleister van belang. Het aantal banen in diverse sectoren dat direct samenhangt met toerisme bedraagt ongeveer 46.000.

⁹ In dit opzicht lopen Amsterdam en Amstelveen naadloos in elkaar over. Amstelveen telt ruim 41.000 banen, waarvan een derde in de financiële en zakelijke dienstverlening (www.amstelveen.nl).

¹⁰ Een baan is een betaalde activiteit van minimaal twaalf uur per week.

¹¹ O+S, 2007, Factsheet *Het belang van de financiële sector in Amsterdam*.

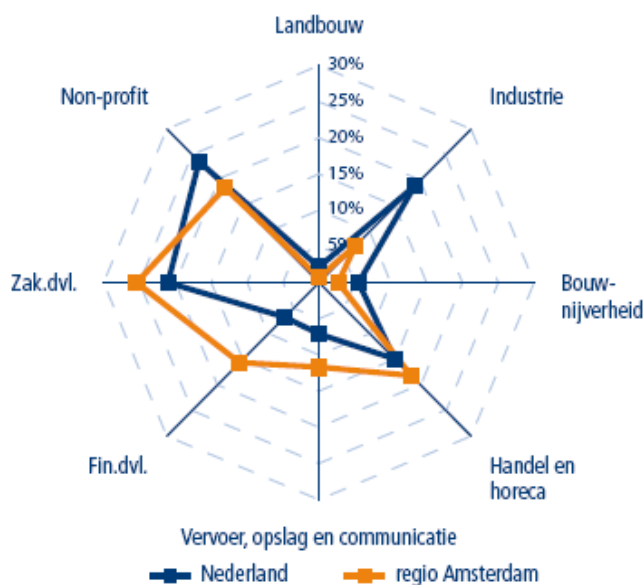
¹² Regioplan/Schipholgroep, 2008.

Een en ander uit zich in een van de rest van Nederland afwijkende sectorstructuur, met bovenproportionele aandelen van diensten (zakelijke en financiële dienstverlening, vervoer, opslag en communicatie, handel en horeca) en relatief weinig producten (bouw, industrie). Deze structuur maakt Amsterdam kwetsbaar voor de crisis, die immers in eerste instantie de financiële sectoren en de internationale handel sterk raakt.

Sectorstructuur

Per oktober 2008 telt Amsterdam 449.000 banen, die georganiseerd zijn in 69.180 bedrijfsvestigingen. In de gebruikelijke opstelling is de zakelijke dienstverlening de belangrijkste sector, met 82.300 banen (18 procent van het totaal). Deze sector is een vergaarbak, waarin de accountants, notarissen en advocaten een plaats hebben, de makelaars, de architecten, de corporaties, etc. Samen met de financiële dienstverlening (46.950 banen) en overige dienstverlening (schoonmaak, beveiliging, catering, etc.; 30.400 banen) is dat meer dan een derde van de werkgelegenheid.¹³

Figuur 1: Sectorstructuur Amsterdam vs Nederland

Bron: CBS

* Industrie is inclusief energiebedrijven en delfstoffenwinning

Bron: Economisch Bureau ING, Regiovisie Amsterdam, 2008.

Ruim een kwart van de banen in Amsterdam (116.700, 27 procent) behoort tot de kwartaire sector (overheid en de semi-overheid): gemeente, politie, justitie, zorg en onderwijs. Ook het blok maatschappelijk-cultureel-recreatie behoort deels tot de kwartaire sector. De gemeente is zelf de grootste werkgever in de stad.

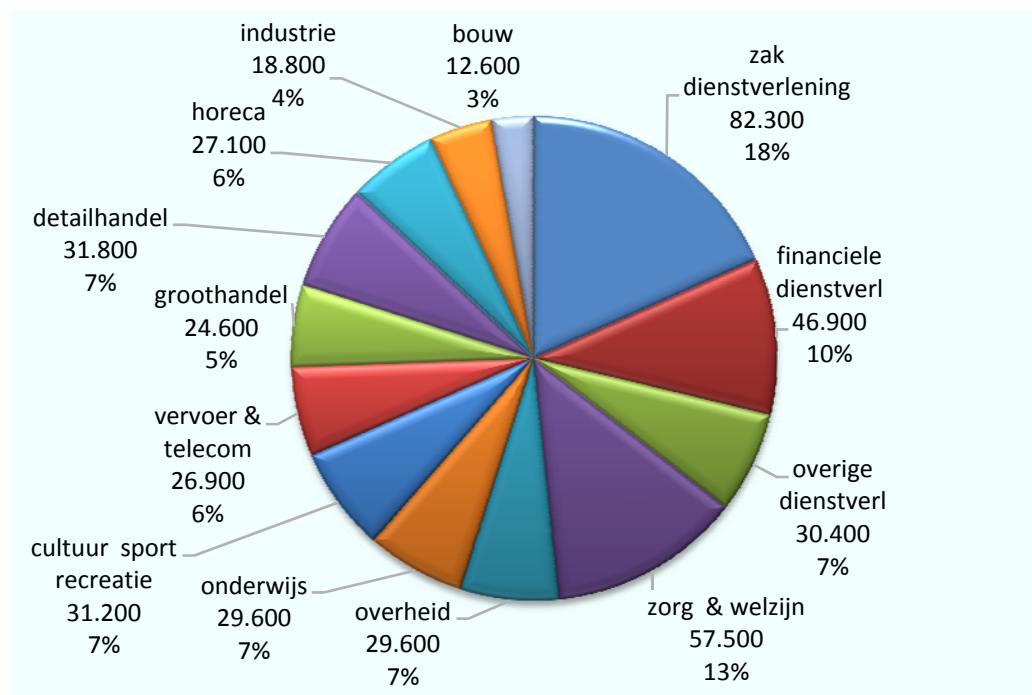
¹³ Ook het uitzendwezen valt onder de 'overige dienstverlening'. Hierdoor is er sprake van een lichte vertekening: uitzendbanen zijn er ook in andere sectoren.

Een eerdere versie van deze notitie was gebaseerd op O+S cijfers per oktober 2008. Inmiddels is de situatie per 1 januari 2009 op hoofdlijnen in beeld gebracht, met opmerkelijke verschillen: bijna 9.000 baanloze maar wel werk zoekende Amsterdammers minder (22.000 versus 31.000), en 16.000 (3,7 procent!) banen in Amsterdam meer. Ook het aantal bedrijven is aanzienlijk gestegen. De banengroei in Amsterdam overstijgt de berichten van het CBS, dat de werkgelegenheid in heel Nederland in het vierde kwartaal van 2008 met 1,8 procent gestegen is, tegen alle pessimistische verwachtingen in.

Opmerkelijk in de O+S cijfers is een op het oog zeer sterke groei van het aantal zzp'ers. Dat kan terug te voeren zijn op een anticipatie op hardere tijden: werkgevers zetten de relatie met employees met tijdelijke of andersoortige flexibele contracten om in zzp-opdrachtgeverschap. Zo wordt de productiecapaciteit behouden, en neemt de voormalige werknemer het risico over.

De 'nieuwe' startpositie is aanzienlijk gunstiger dan aanvankelijk gedacht. Daarom is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de meest recente gegevens. Niet alle gegevens zijn al voorhanden op detailniveau. Het gepresenteerde is ten dele geëxtrapoleerd vanuit de verhoudingen de dato oktober 2008. Voor sommige structuurkenmerken (met name de beroepsbevolking in Amsterdam betreffende) is vastgehouden aan de situatie per oktober 2008.

Figuur 2: Sectorstructuur Amsterdam 2008 uitgedrukt in aantallen banen

Bron: O+S, bewerking SEO

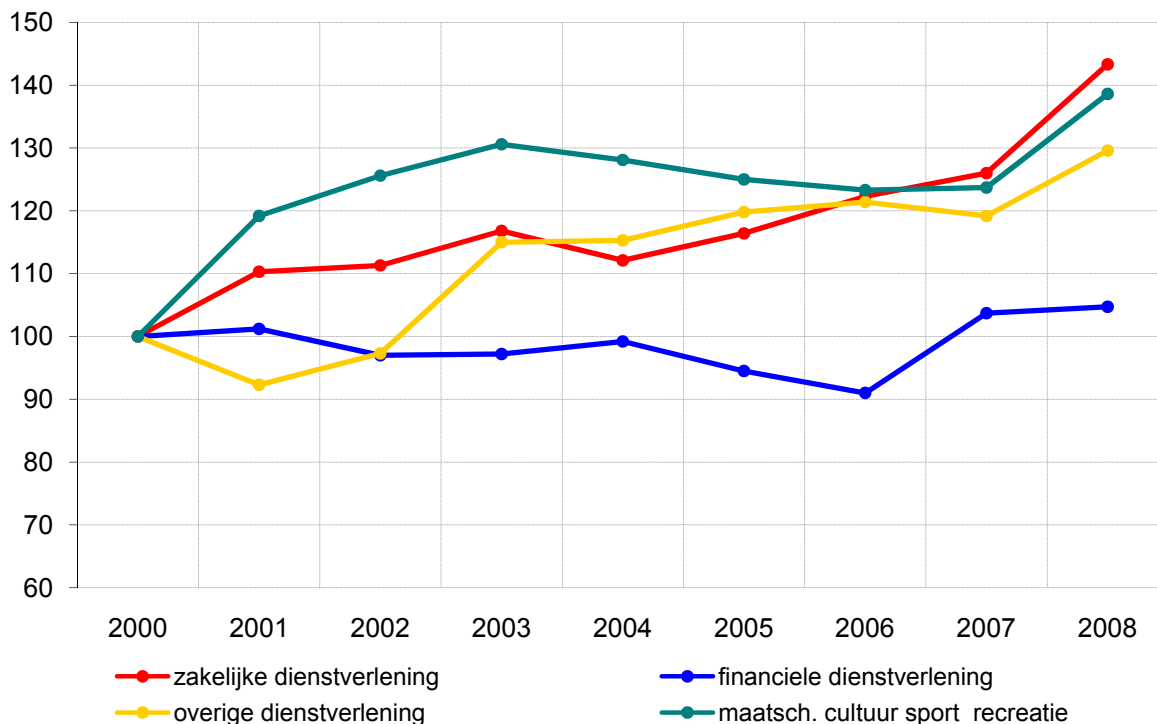
Ontwikkeling

Het aantal banen in Amsterdam is tussen 2000 en 2008 met 47.000 toegenomen, dat is een groei van bijna veertien procent. De groei is het saldo van een toename van banen in groeisectoren en een afname in krimpsectoren. De figuren 3 tot en met 5 laten zien waar de groei zit. De dienstverlenende sectoren zijn groeisectoren – met een opmerkelijke groeischok in 2008. De financiële sector is opmerkelijk stabiel. Daarbij kan worden opgemerkt, dat het classificeren van activiteiten in de dienstverlening notoir lastig is. Niet alle bronnen hanteren dezelfde definities of classificaties, maar bovenal bestaat er een flinke overlap tussen financiële en zakelijke dienstverlening.

De zorg groeit gestaag, het onderwijs groeit ook, maar schoksgewijs. De knik in het verloop van het aantal banen bij de overheid wordt veroorzaakt door de verzelfstandiging van het GVB. Zouden we daarvoor corrigeren, zou er een beeld van gestage groei ontstaan. Het verloop in de handelssectoren is nagenoeg vlak. Het aantal banen in de industrie in Amsterdam neemt trendmatig met gemiddeld vier procent per jaar af. Opmerkelijk is dat in deze figuren niet veel terug te zien is van de korte economische terugval in 2001 en 2002 (de 'internetcrisis'). We zien de overige dienstverlening en de overheid(!) onmiddellijk reageren, maar in de meeste sectoren is er geen sprake van krimp in die periode.

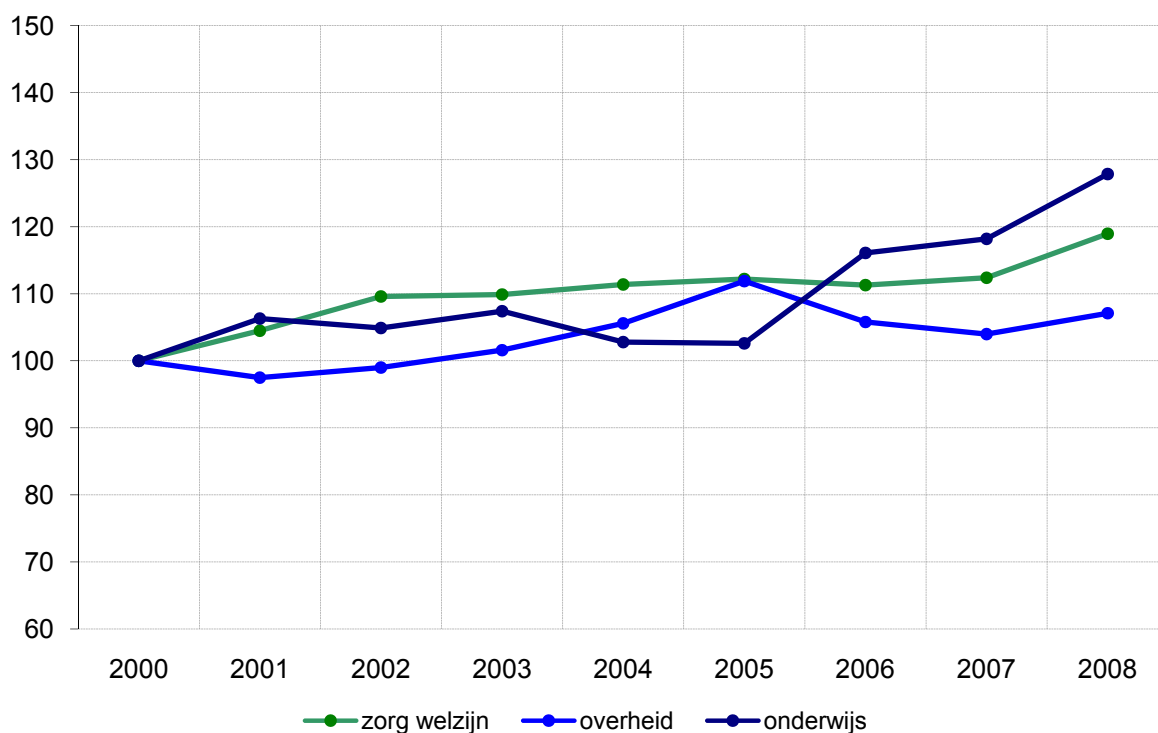
Deze figuren geven ook een doorkijkje waar Amsterdam zich bij een 'normale' ontwikkeling heen beweegt. Dat beeld is duidelijk, en niet verrassend: Amsterdam is een dienstenstad (in brede zin) en wordt dat steeds meer.

Figuur 3: Ontwikkeling banen naar sector (2000=100), dienstverlening

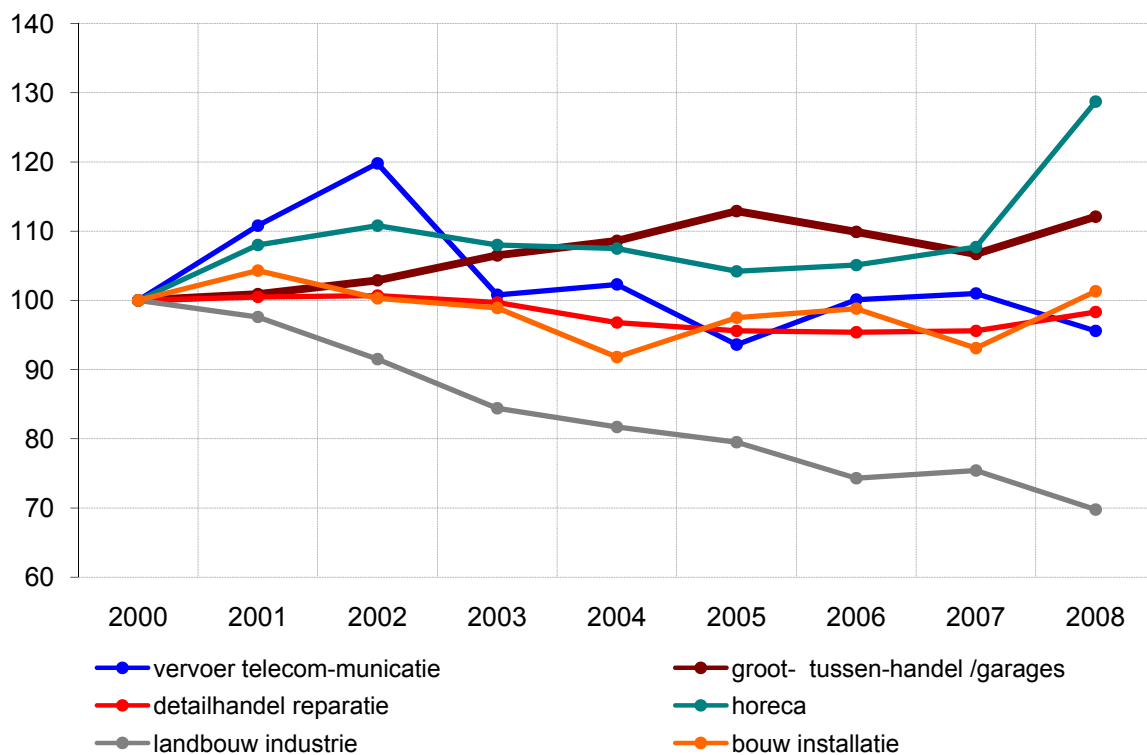
Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 4: Ontwikkeling banen naar sector (2000=100), overheid en semi-overheid

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 5: Ontwikkeling banen naar sector (2000=100), handel en industrie

Bron: O+S, bewerking SEO

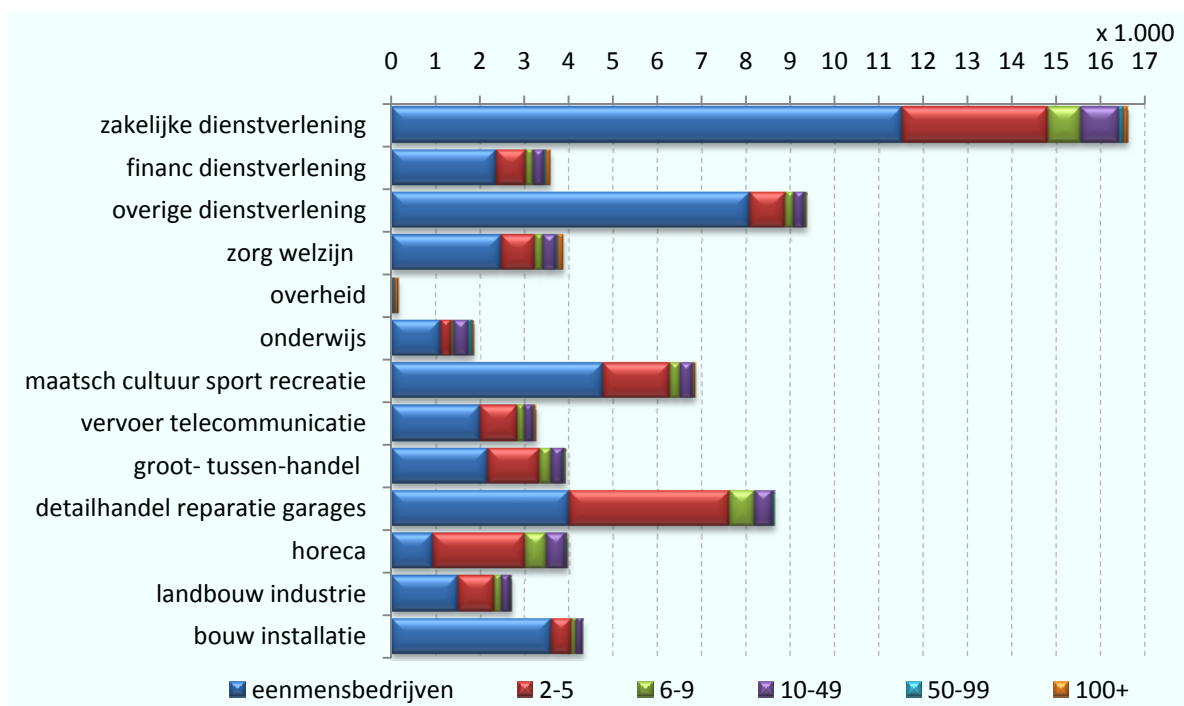
Verschillen in bedrijfsomvang

Verschillen in bedrijfsomvang zijn belangrijk vanuit het perspectief van de gevolgen van de recessie. Kleine bedrijven zitten in de regel dicht tegen een minimale liquiditeitsgrens, en hebben meer moeite met het aantrekken van vreemd vermogen dan grote bedrijven. Daarom zijn ze gevoeliger voor financiële tegenwind dan hun grote collega's. Het ligt in de rede dat het aantal bedrijfsbeëindigingen ten gevolge van de recessie proportioneel groter in het MKB zal zijn dan bij het grootbedrijf.

De vraag is overigens in hoeverre die redenering opgaat in een recessie die begint aan de kant van de kredietverstrekkers – onder deze omstandigheden kunnen ook grote organisaties problemen ondervinden met het oplossen van liquiditeitsproblemen. Aan de andere kant zijn de gevolgen veel groter als grotere bedrijven omvallen, ook al zijn het er veel minder. Grotere bedrijven kwalificeren zich daarom ook eerder voor ondersteuning.

Bedrijven zonder personeel (zzp'ers) zullen de gevolgen van de recessie eerst opvangen met het accepteren van een lagere omzet, en een navenant lager inkomen. Ze hebben lagere financiële drempels om de markt te verlaten, en ook om weer toe te treden. Sectoren met veel zzp'ers vertonen daarom een relatief grote dynamiek.

Figuur 6: Sectorstructuur naar bedrijfsomvang 2008

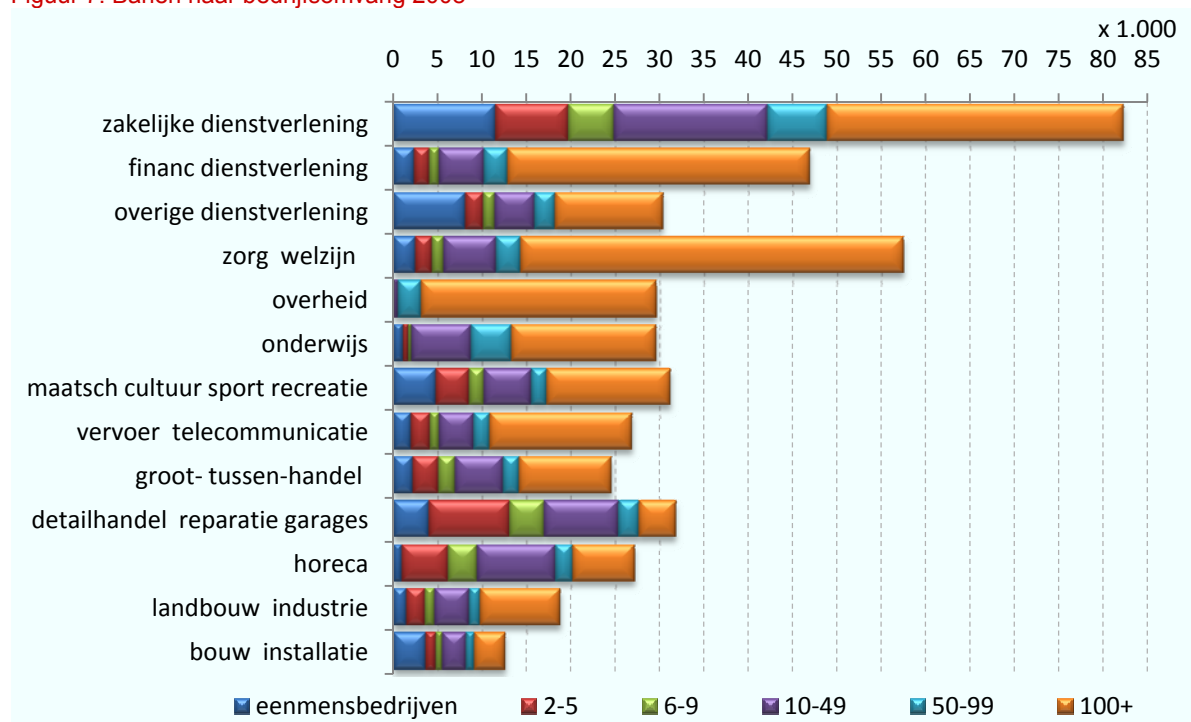
Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 6 toont voor de verschillende sectoren de opbouw van het aantal vestigingen naar bedrijfsgrootte. De zakelijke dienstverlening is het grootst uitgedrukt in aantal bedrijven, maar meer dan tweederde van de bedrijven bestaat uit zzp'ers. Andere grote sectoren in termen van aantallen bedrijven zijn overige dienstverlening, de detailhandel en het conglomeraat maatschappelijk / cul-

tuur / sport / recreatie. In de detailhandel en de horeca valt het relatief lage aantal zzp'ers op: de meeste bedrijven in deze sectoren hebben een beperkte hoeveelheid personeel.

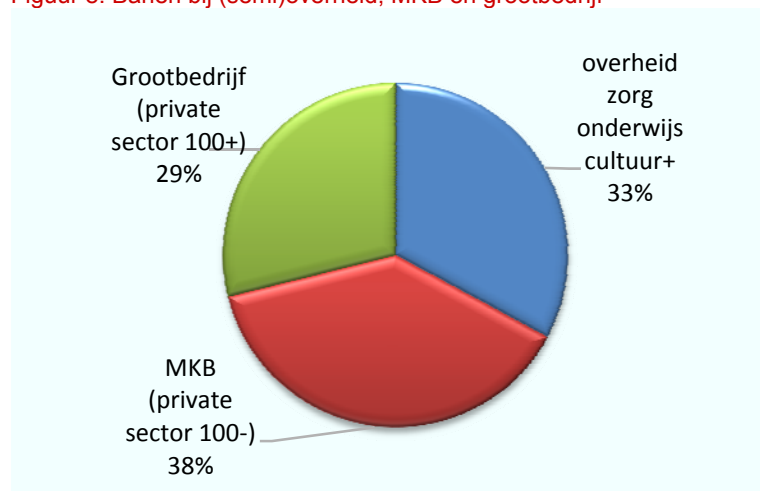
Uitgedrukt in banen (Figuur 7) is het beeld heel anders dan in Figuur 6. In de zakelijke dienstverlening zit veertig procent van de banen bij de grote (100+) bedrijven. In de financiële dienstverlening is de proportie grootbedrijf nog veel groter. Typische MKB-sectoren in termen van werkgelegenheid zijn de detailhandel, de horeca en ook de overige dienstverlening.

Figuur 7: Banen naar bedrijfsomvang 2008

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 8: Banen bij (semi)overheid, MKB en grootbedrijf

Figuur 8 toont het beeld van de werkgelegenheid in de stad, verdeeld naar de drie belangrijkste groepen: (semi-) overheid, MKB en grootbedrijf. Het MKB telt de meeste banen, maar de belangrijkste conclusie is dat alle drie de groepen substantieel aanwezig zijn.

Grootste werkgevers

Van de 449.000 banen in Amsterdam zit ruim veertig procent bij de honderd grootste bedrijven en organisaties, elk met meer dan 400 banen. Dat is exclusief de in de regel uitbestede diensten zoals schoonmaak en catering, die in de sector 'overige diensten' geboekt zijn. Onderstaande tabel geeft de veertig grootste werkgevers van Amsterdam weer, bedrijven met elk meer dan duizend banen. Van de top-10 behoren er slechts drie niet tot de publieke of semipublieke sector.

Tabel 2: grootste werkgevers Amsterdam

rangnr	banen	organisatie	sector
1	16.400	Gemeente Amsterdam	overheid
2	13.200	ING-Groep	financieel
3	11.900	Universiteit van Amsterdam (incl. AMC)	onderwijs/gezondheidszorg
4	10.200	ABN Amro bank	financieel
5	8.100	Vrije Universiteit (incl. VU MC)	onderwijs/gezondheidszorg
6	6.100	Politie Amsterdam-Amstelland	overheid
7	4.400	Cordaan (incl. Amsterdam Thuiszorg)	gezondheidszorg
8	3.900	UWV	overheid
9	3.900	GVB	transport
10	3.500	IBM/Lotus	groothandel
11	2.900	Ahold/Albert Heijn	detailhandel
12	2.700	Justitie (incl. gevangenis Overamstel)	overheid
13	2.700	Koninklijke TNT Post	postdiensten
14	2.600	Nuon	energiebedrijven
15	2.500	Onze Lieve Vrouwe Gasthuis	gezondheidszorg
16	2.300	Hogeschool van Amsterdam	onderwijs
17	2.300	ROC Amsterdam	onderwijs
18	2.200	De Telegraaf (incl. Distriq)	uitgeverijen/drukkerijen
19	2.200	Fontis (ouderenzorg)	gezondheidszorg
20	2.200	NS groep	transport
21	2.100	Delta Lloyd	financieel
22	2.100	Belastingdienst (incl. douane)	overheid
23	2.000	Maxeda (Bijenkorf, V&D, Praxis etc.)	detailhandel
24	2.000	Lucas/Andreasziekenhuis	gezondheidszorg
25	1.700	Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis	gezondheidszorg
26	1.700	De Nederlandsche Bank	financiële instellingen
27	1.700	Price Waterhouse Coopers Accountants	accountants
28	1.600	Fortis bank	financieel
29	1.600	ISS Facility Services Noord West	schoonmaak
30	1.500	Accenture B.V.	telecom
31	1.500	Pink Roccade/Getronics	telecom
32	1.400	KPN/Telfort	telecom
33	1.400	CSU Cleaning Services	schoonmaak
34	1.400	Slotervaart Ziekenhuis	gezondheidszorg
35	1.400	Reed Elsevier	uitgeverijen/drukkerijen
36	1.100	Achmea bv	financieel /gezondheidszorg
37	1.100	Shell	industrie
38	1.100	Waternet	water- en energiebedrijven
39	1.000	Rabobank	financieel
40	1.000	Deloitte Accountants	Accountants

Bron: O+S

Amsterdam en de regio

Amsterdam is geen eiland. De groot-Amsterdamse economie functioneert in de regionale context van de Noordvleugel, naast het Noordzeekanaalgebied, Schiphol, de Zaanstreek en Kennemerland. Van de 449.000 banen in Amsterdam worden er circa 176.500 (39 procent) ingevuld door ingezetenen van andere gemeenten. Tegenover die *inkomende pendel* staat een *uitgaande pendel* van 98.000 Amsterdammers die een baan buiten Amsterdam hebben.

Tabel 3: Inkomende en uitgaande pendel

	inwoners van Amsterdam 15-64 jaar	inkomende pendel	aantal banen in Amsterdam
banen in Amsterdam	273.000	176.000	449.000
werkend buiten Amsterdam	98.000		
• Nederland divers	43.000		
• Meerlanden / Schiphol	22.000		
• Amstelland (incl. Amstelveen)	14.000		
• waterland/Zaanstreek	4.000		
• onbekend/wisselend	14.000		
totaal werkend	371.000		
niet werkend, werkzoekend	22.000		
beroepsbevolking Amsterdam	393.000		
niet beroepsbevolking (15-64)	65.000		

Bron: O+S, bewerking SEO

De arbeidspendel is niet evenredig verdeeld over de sectoren. Immers, de bereidheid van mensen om reistijd te investeren in het woon-werkverkeer hangt samen met het inkomen dat ze (kunnen) verwerven. Het is dan ook logisch dat de grootste pendelstromen zich bevinden in de sectoren met de hoogste productiviteit.

Tabel 4: Arbeidspendel naar sector (gebaseerd op cijfers per oktober 2008)

	inkomend	uitgaand	totaal	saldo inkomend -/ uitgaand
zakelijke dienstverlening	52.000	24.000	76.000	28.000
financiële dienstverlening	32.000	4.000	36.000	28.000
vervoer, telecom	13.000	13.000	26.000	0
groot/tussenhandel, garages	16.000	6.000	22.000	10.000
overheid	12.000	7.000	19.000	5.000
zorg, welzijn, milieu	11.000	7.000	18.000	4.000
onderwijs	8.000	9.000	17.000	-1.000
industrie	7.000	9.000	16.000	-2.000
detailhandel, reparatie	11.000	4.000	15.000	7.000
cultuur, sport, recreatie	9.000	6.000	15.000	3.000
bouw	5.000	5.000	10.000	0
horeca	3.000	4.000	7.000	-1.000
anders, onbekend	0	2.000	2.000	-2.000
totaal	173.000	100.000	273.000	73.000

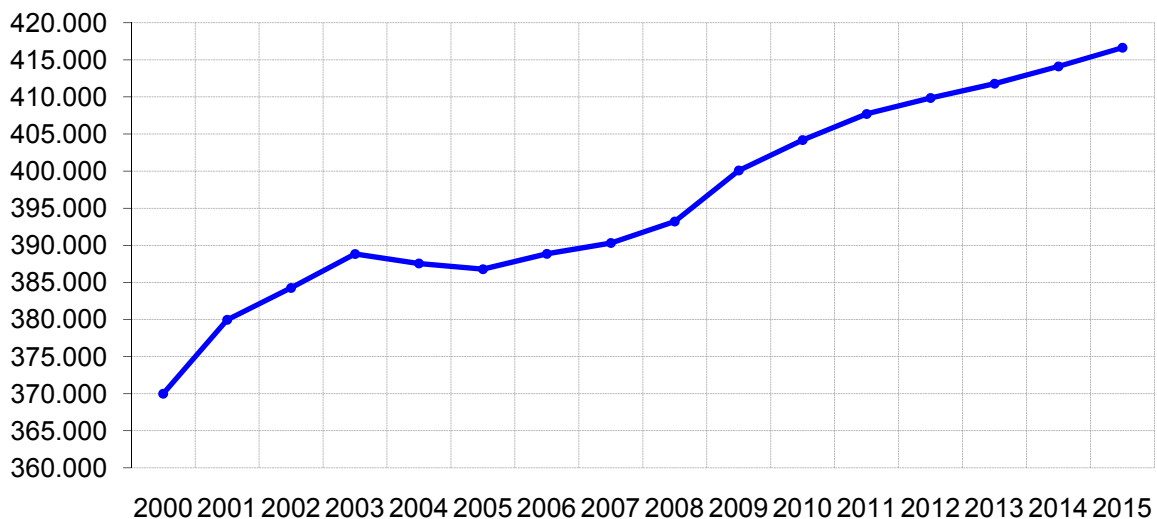
Bron: O+S, bewerking SEO

4 Beroepsbevolking

De Amsterdamse bevolking tussen de 15 en 64 jaar bestaat uit 542.000 zielen, waarvan er 393.000 tot de beroepsbevolking gerekend worden.¹⁴ Van deze 393.000 waren er in 2008 371.000 daadwerkelijk werkzaam. De geregistreerde werkloosheid bedroeg 22.000 koppen.¹⁵

De beroepsbevolking zal de komende jaren met enige duizenden per jaar blijven groeien, dankzij een positief migratiesaldo en de bestaande leeftijdsopbouw. Het netto aantal schoolverlaters ligt in de orde van grootte van 10 à 11.000 per jaar, waar tegenover een natuurlijk verloop (pensionierenden en andersoortige uittrekkers) in de orde van grootte van 8 à 9.000 staat.

Figuur 9: Ontwikkeling en prognose beroepsbevolking 2000–2015

Bron: O+S

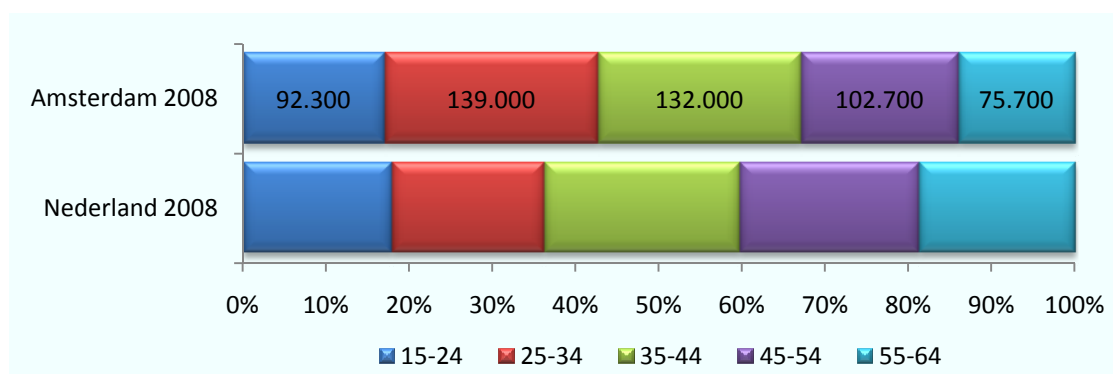
NB De rest van dit hoofdstuk is gebaseerd op de O+S cijfers per oktober 2008.

De Amsterdamse potentiële beroepsbevolking is vergeleken met heel Nederland relatief jong, wat vooral terug te voeren is op een oververtegenwoordiging van afgestudeerden, die lang in de stad blijven wonen. Daar staat een vergeleken met de rest van het land relatief kleine groep 55-ers tegenover. Het gevolg is dat de uitstroom uit de beroepsbevolking door pensionering in Amsterdam de komende jaren kleiner zal zijn dan in de rest van het land.

¹⁴ In de CCS-definitie: individuen tussen de 15 en 64 jaar, die beschikbaar zijn voor een betrekking van meer dan gemiddeld 12 uur per week. Het beleid van de overheid is er op gericht dat alle jongvolwassenen (in de leeftijd van 18 tot 24 jaar) beschikken over een opleidingsniveau van minimaal HAVO of MBO-2. Anno 2007 voldeed 88 procent van de jongvolwassenen aan die eis. In dat kader is het merkwaardig om 15-, 16- en 17-jarigen tot de (kandidaat)beroepsbevolking te rekenen. Omwille van conventie volgen we de reguliere definitie.

¹⁵ Er bestaat een flinke discrepantie tussen de werkloosheidscijfers van O+S en van UWV/CWI. UWV/CWI kijkt primair naar het aantal ingeschreven werkzoekenden. We volgen in deze de cijfers van O+S, omdat daar ook niet ingeschreven werkzoekenden in opgenomen zijn.

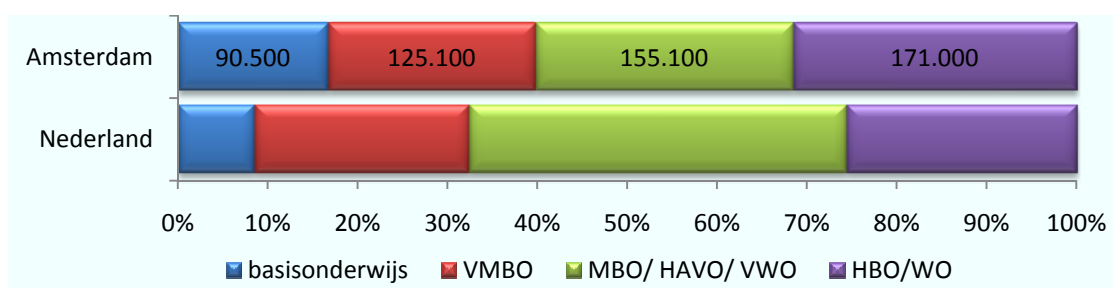
Figuur 10: Leeftijdsopbouw potentiële beroepsbevolking Amsterdam 15-64

Bron: O+S, CBS, bewerking SEO

Qua opleiding scoort de Amsterdamse beroepsbevolking vergeleken met de rest van Nederland hoog in de extremen (Figuur 11). Amsterdam telt relatief veel hoog opgeleiden (bijna een derde van de bevolking in de actieve leeftijd heeft een HBO- of universitair diploma), maar ook een zeer grote groep met een lage opleiding. Met 17 procent is die groep twee zo groot als in de rest van het land.

Figuur 11: Bevolking potentiële beroepsbevolking Amsterdam 15-64 naar opleidingsniveau

Bron: O+S, bewerking SEO

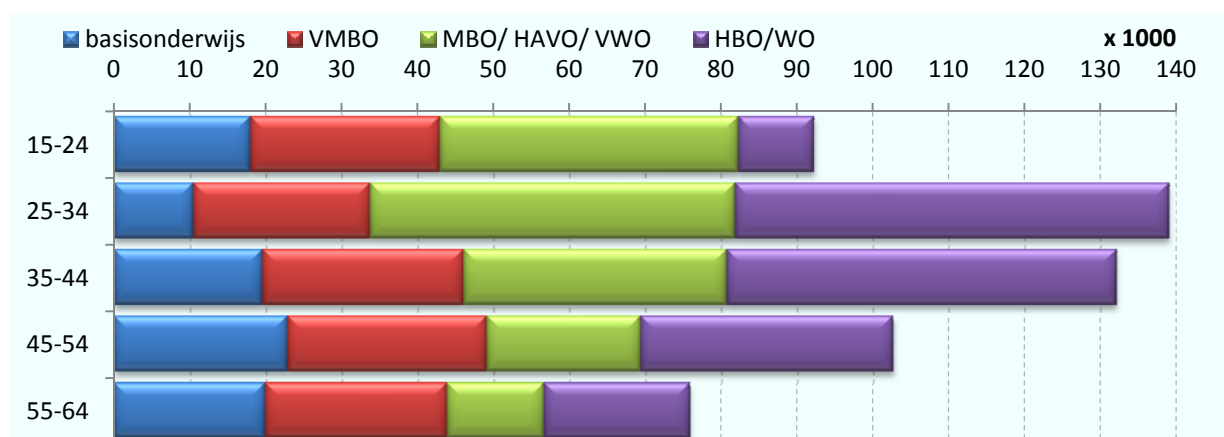
Tabel 5 en Figuur 12 laten het opleidingsniveau van de bevolking naar leeftijdscategorie zien. De hoogste proporties hoger opgeleiden vinden we bij de groepen tussen 25 en 44 jaar. Het absoluut aantal lager opgeleiden is in al de leeftijdsklassen even groot, maar proportioneel het hoogst onder de ouderen en de jongeren.

Tabel 5: Bevolking: leeftijd versus opleidingsniveau

	15-24	%	25-34	%	35-44	%	45-54	%	55-64	%	totaal	%
basisonderwijs	17.900	19	10.400	7	19.500	15	22.800	22	19.900	26	90.500	17
VMBO	25.000	27	23.300	17	26.500	20	26.300	26	23.900	32	125.100	23
MBO/ HAVO/ VWO	39.300	43	48.100	35	34.700	26	20.200	20	12.800	17	155.100	29
HBO/WO	10.000	11	57.200	41	51.400	39	33.300	32	19.200	25	171.000	32
totaal	92.300	17	139.000	26	132.000	24	102.700	19	75.700	14	541.700	100

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 12: Bevolking Amsterdam naar leeftijd en opleidingsniveau

Bron: O+S, bewerking SEO

Arbeidsmarktparticipatie

Tabel 6 en Figuur 13 toont de arbeidsmarktparticipatie voor de verschillende leeftijdscohorten. De bruto participatie (beroepsbevolking gedeeld door totale bevolking) piekt met 83 à 85 procent in de leeftijdsklasse 25-44, en loopt daarna snel terug. Bij de ouderen bedraagt de bruto participatie slechts de helft. Het percentage werklozen varieert –met uitzondering van de jongeren– niet sterk over de leeftijdsklassen.

De beperkte participatiegraad bij de 15- tot 24-jarigen in Tabel 6 is goeddeels een schijnprobleem. Deze groep bestaat immers voor een groot deel (33.000) uit studerenden. De circa 8.000 werklozen in deze groep behoeven natuurlijk wel alle aandacht.

Tabel 6: Bevolking naar leeftijd en arbeidsmarktparticipatie

	totaal	in de beroepsbevolking	buiten de beroepsbevolking	bruto participatie	aantal werkzaam	aantal werkloos	% werkloos
15-24	92.300	45.500	46.800	49%	37.500	8.000	18%
25-34	139.000	118.400	20.600	85%	112.400	6.000	5%
35-44	132.000	109.300	22.700	83%	102.100	7.200	7%
45-54	102.700	78.400	24.300	76%	71.600	6.800	9%
55-64	75.700	38.700	37.000	51%	36.000	2.800	7%
totaal	541.700	390.300	151.400	72%	359.500	30.800	8%

Bron: O+S, bewerking SEO

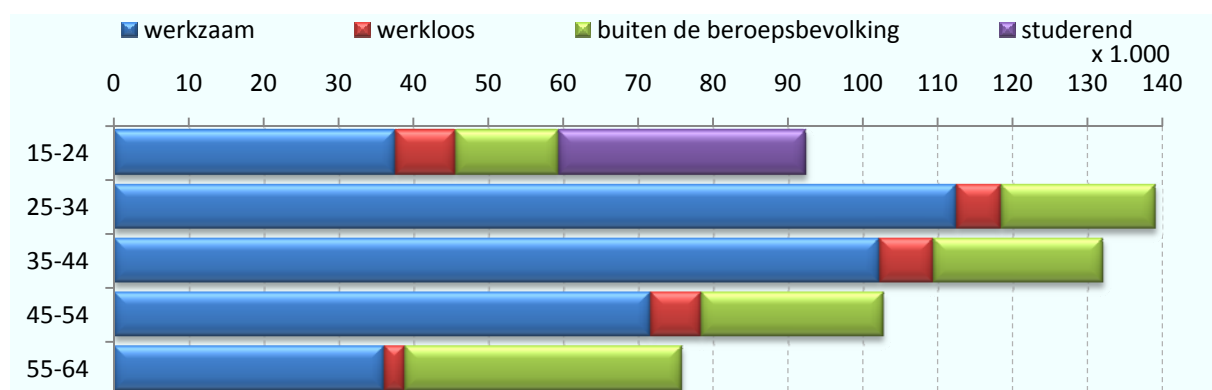
Tabel 7 toont als aanvulling op Tabel 6 de procentuele opbouw van de verschillende groepen op en om de arbeidsmarkt. De groep tussen de 25 en 55 vormt het hart van de beroepsbevolking. Tien procent van het aantal werkenden is jonger dan 25, tien procent is ouder dan 55. Van de 31.000 werklozen is ruim een kwart jonger dan 25.

Tabel 7: Samenstelling diverse groepen op de arbeidsmarkt

	totaal	in de beroepsbevolking	buiten de beroepsbevolking	aantal werkzaam	aantal werkloos
15-24	17%	12%	31%	10%	26%
25-34	26%	30%	14%	31%	19%
35-44	24%	28%	15%	28%	23%
45-54	19%	20%	16%	20%	22%
55-64	14%	10%	24%	10%	9%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: O+S, bewerking SEO

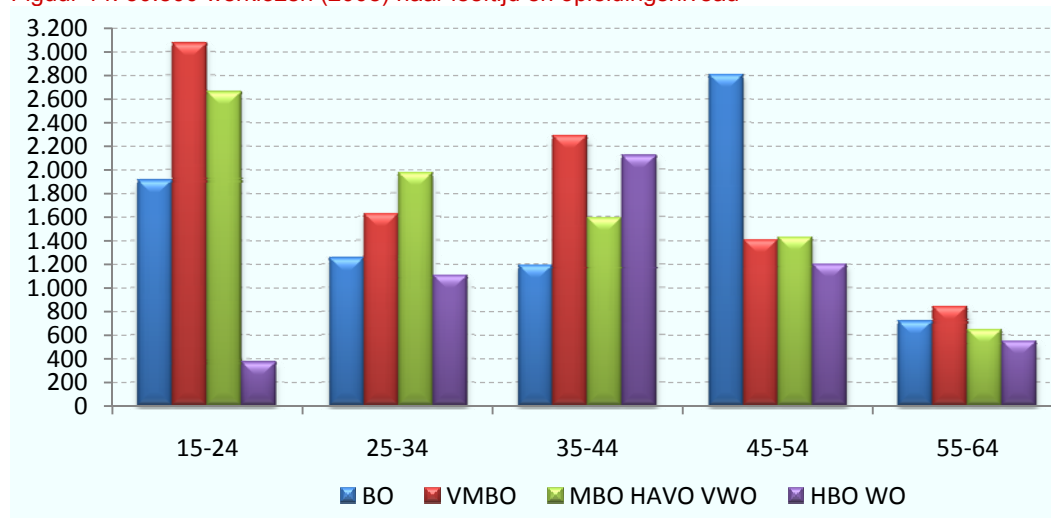
Figuur 13: Bevolking naar leeftijd en arbeidsmarktparticipatie

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 14 toont de achtergrond van de groep die het in de goede tijd al moeilijk had, de 30.800 werklozen anno 2008, naar leeftijd en opleidingsniveau. De ouderen zijn duidelijk in de minderheid, wat vooral veroorzaakt wordt door hun lage bruto participatiegraad. VMBO-opgeleiden onder de 25 (ruim 3000) en laag opgeleiden in de leeftijd 45-54 (2880) zijn het grootst in aantal onder de werklozen.

Figuur 14: 30.800 werklozen (2008) naar leeftijd en opleidingsniveau

Bron: O+S, bewerking SEO

5 Sectorstructuur en banen

De confrontatie van sectoren, banen en opleidingsniveau geeft inzicht in de vraag waar (in welke sectoren) de meest kwetsbare groepen zitten, en in welke aantallen. Hierboven is al aangegeven om welke aantallen het gaat als we praten over ouderen, jongeren en laag opgeleiden. Naast deze persoonlijke kenmerken gelden ook een tijdelijk contract –waarbij zzp'ers een bijzondere positie innemen– en een klein contract (wisselend of maximaal 24 uren per week) als indicatoren voor een bedreigde positie als het slecht gaat.

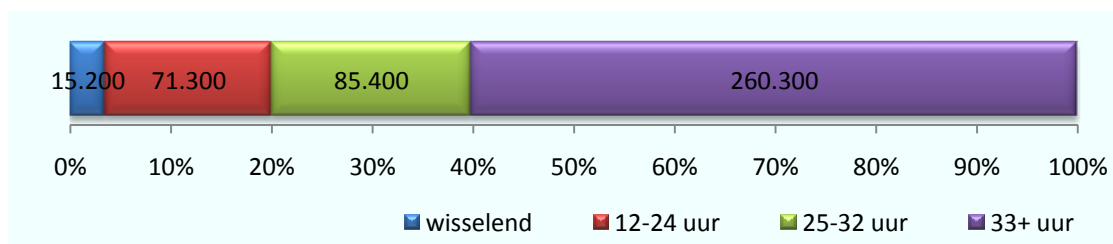
Figuur 15: Banen in Amsterdam naar type aanstelling (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

Bron: O+S, bewerking SEO

Vijftien procent (65.000) van de banen in Amsterdam heeft een tijdelijk karakter. Daarnaast zijn er 57.000 zelfstandigen/zzp'ers, waarvan een aanzienlijk deel minder verdient dan in de markt gebruikelijk is, en zodoende minder bestaanszekerheid heeft dan de 310.200 mensen met een vaste baan. In een normale conjunctuur is er voor deze groep een weg terug naar loondienst als het economisch tij tegenzit. De vraag is in hoeverre die weg nu open ligt. 86.500 banen in Amsterdam (twintig procent van het totaal) kennen een wisselend aantal uren per week (bijvoorbeeld in het geval van oproepkrachten) of komt niet boven de 24 uur per week uit.

Figuur 16: Banen in Amsterdam naar werktijdfactor (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

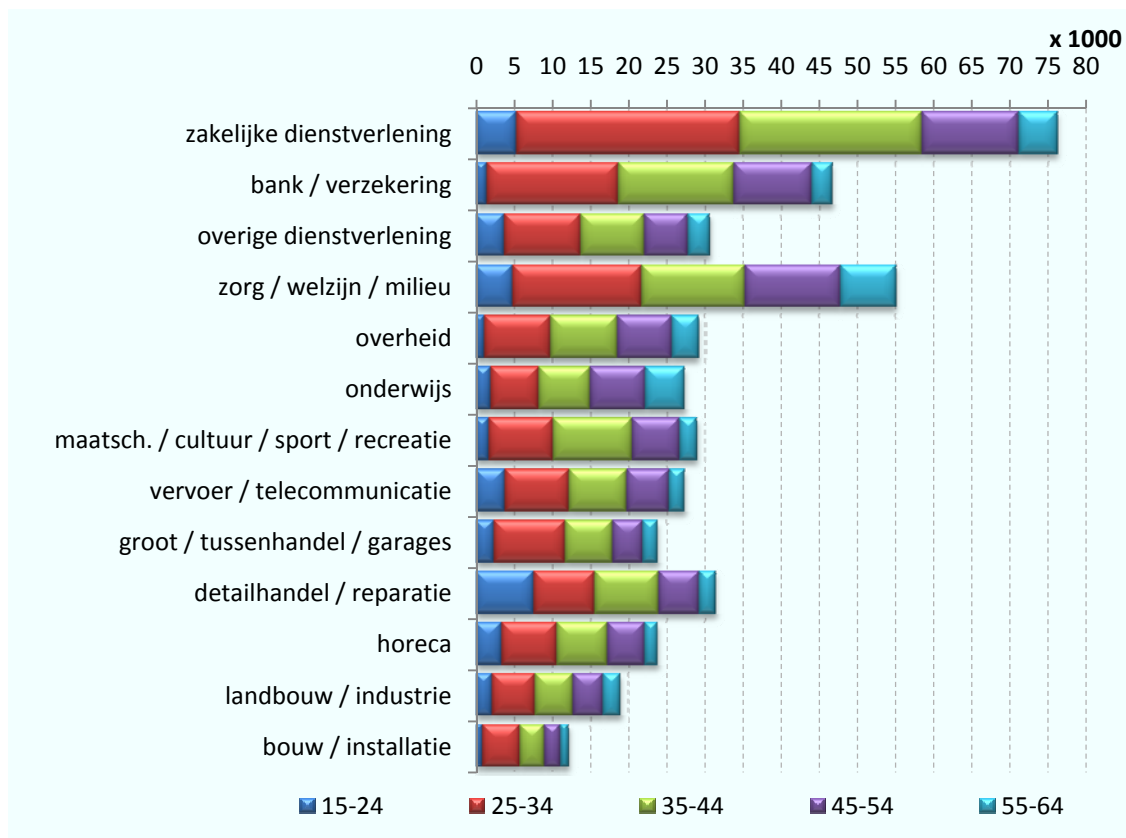

Bron: O+S, bewerking SEO

Ouderen (55+) en jongeren (24-) zijn de meest kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Figuur 17 laat zien in welke sectoren de (36.000) ouderen en (37.500) jongeren vooral actief zijn. Ouderen werken vooral in sectoren met relatief goed beschermde banen. In sectoren met veel fysiek werk is het aantal werkzame ouderen zeer beperkt. De grootste aantallen ouderen zien we in de zorg, de zakelijke dienstverlening, het onderwijs en bij de overheid. Samen bieden deze vier sectoren werkgelegenheid aan 52 procent (21.000) van de werkende ouderen. Deze sectoren zullen –crisis

of geen crisis— de komende jaren zodoende met de grootste vervangingsvraag geconfronteerd worden, zeker gezien het feit dat hier ook de grootste aantallen werknemers in de leeftijdsklasse 45-54 rondlopen.

Figuur 17: Banen naar sector en leeftijd (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

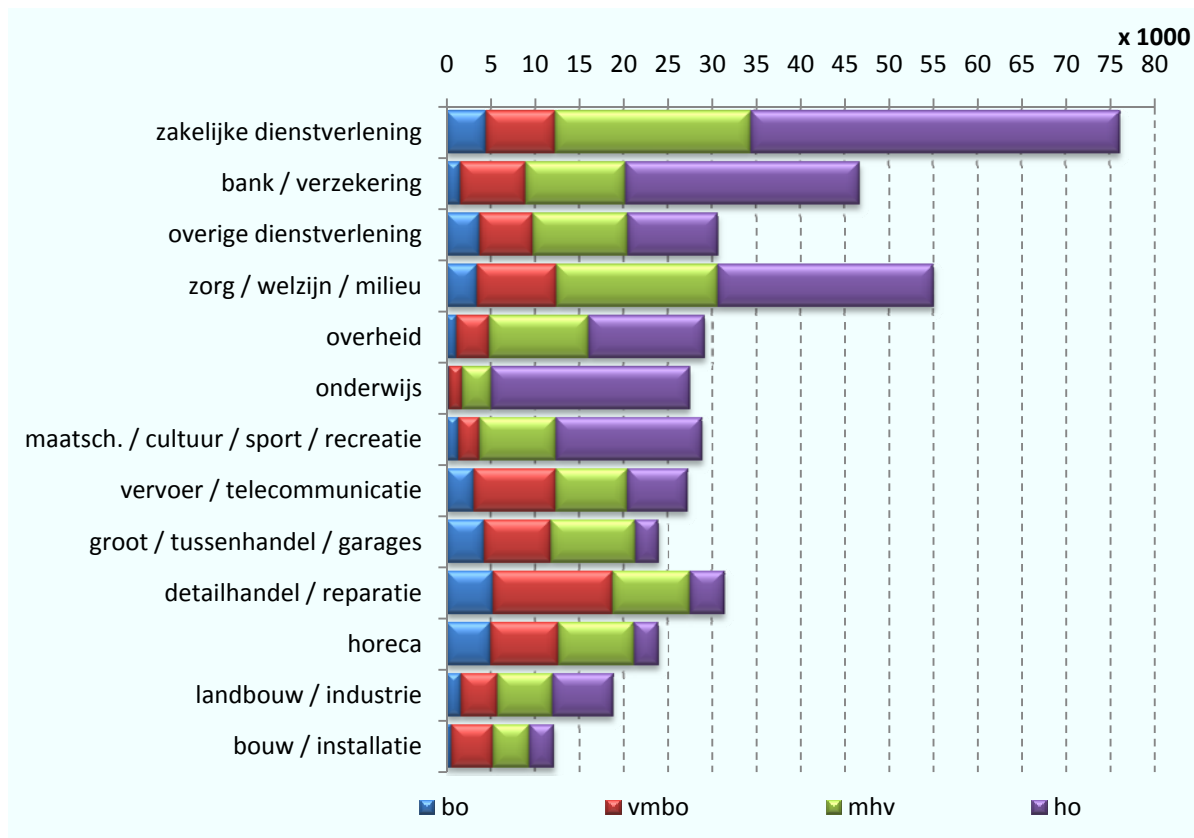

Bron: O+S, bewerking SEO

Jongeren zijn over de linie actief, met een verwachte positieve uitschieter in de detailhandel. Opmerkelijk is het beperkte aantal jongeren in de horeca. Het ligt in de lijn dat de jongeren die in die sector actief zijn vooral kleine banen (tot 12 uur per week) invullen, en zodoende buiten de statistiek blijven.

Opvallend is de relatieve afwezigheid van zowel jongeren als ouderen in de bouw. Een verklaring voor de afwezigheid van jongeren is er in gelegen dat Amsterdam onderdak biedt aan hoofdkantoren van bouwondernemingen, maar dat veel van het feitelijke bouwvakwerk verricht wordt door inkomende pendelaars. Figuur 18 toont (onder meer) waar de 90.000 werkende lager opgeleiden zitten. Ze komen in alle sectoren voor, zij het nauwelijks in het onderwijs en (opmerkelijk) de bouw. Grote aantallen (plm. 5000 per sector) zien we in de detailhandel, de horeca, de zakelijke en overige (schoonmaak, beveiliging) dienstverlening. Met andere woorden: lager opgeleiden hebben vooral ervaring in commerciële, niet technische omgevingen. In de relatief veilige sectoren (overheid, onderwijs, zorg) komen lager opgeleiden het minst voor.

Figuur 18: Banen naar sector en opleidingsniveau (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

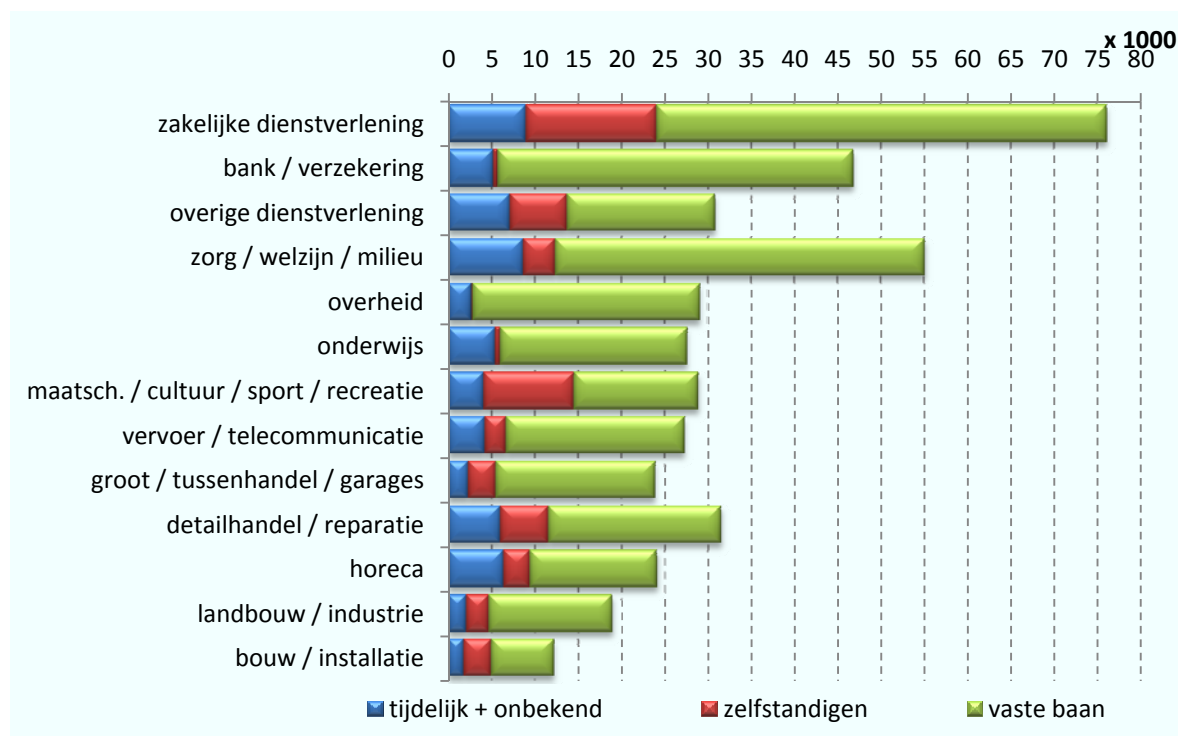
Bron: O+S, bewerking SEO

Inkrimping door bedrijven begint in de regel met het stopzetten van tijdelijke contracten en het snijden in aantallen uitzendkrachten. Tijdelijk werk is er in alle sectoren, maar bovenproportioneel (Figuur 19) in de zorg, in de zakelijke en overige dienstverlening en de horeca.

Tijdelijke en wisselende contracten komen overal voor. Een vijfde deze banen zit in de zorg- en welzijnssector, terwijl we ook in de zakelijke dienstverlening en de detailhandel bovenproportionele aantallen zien.

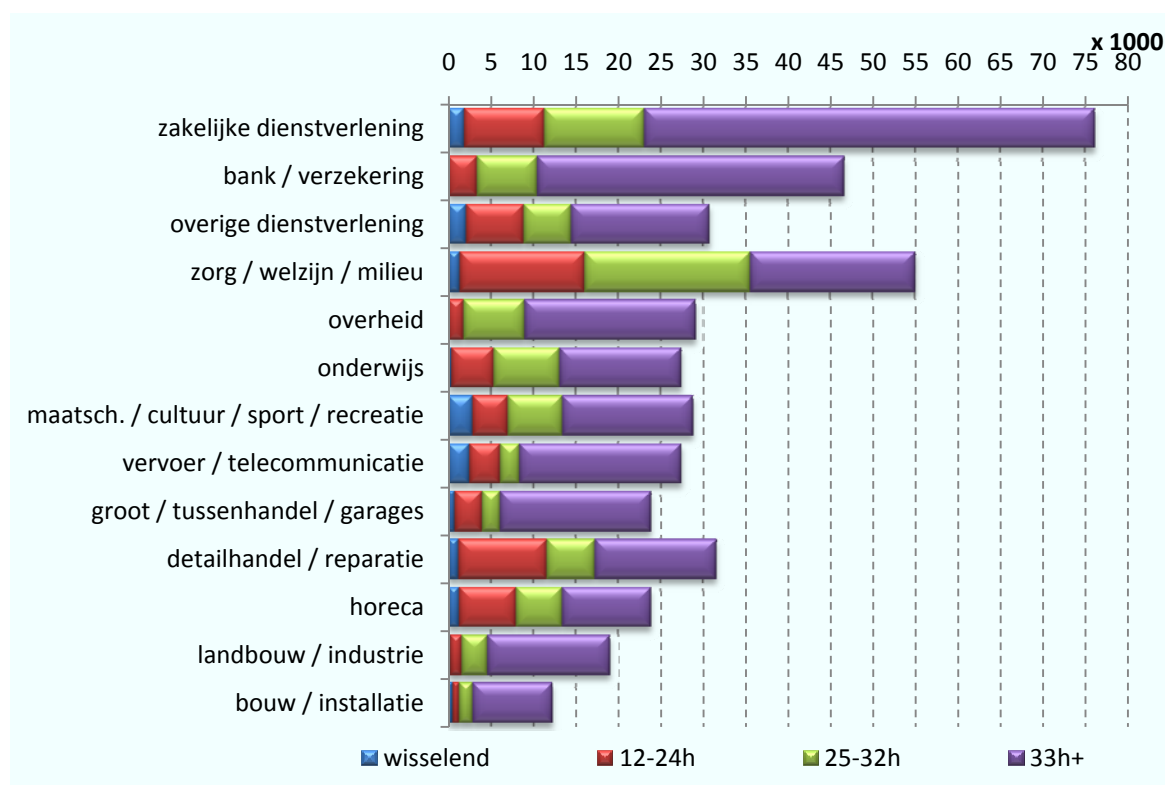
Oproepkrachten, met een wisselend aantal uren per week, zien we vooral in de culturele en recreatieve sectoren, maar in vervoer & telecom en overige dienstverlening. Kleine contracten zijn bovenproportioneel frequent in de zorg, de detailhandel (waar veel vrouwen werken) en de zakelijke dienstverlening.

Figuur 19: Banen naar sector en type aanstelling (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 20: Banen naar sector en uren per week (gebaseerd op de O+S cijfer per oktober 2008)

Bron: O+S, bewerking SEO

6 Impact van de crisis op sectoraal niveau

Behalve fragmentarische inzichten, zijn er nog vrijwel geen ‘echte’ cijfers beschikbaar in termen van omzetterugval, bedrijfsbeëindigingen, inkrimping, of inschrijvingen bij UWV/CWI. Daarom werken we met scenario’s, deels op basis van beredeneerde veronderstellingen, deels gebaseerd op de fragmentarische inzichten, deels gebaseerd op ervaringen uit het verleden. De belangrijkste stuurparameters voor de scenario’s zijn de ernst van de crisis, vooral beïnvloed door de terugloop van de wereldhandel, en de wijze waarop sectoren en bedrijven reageren, in termen van banenuitval. In het gehanteerde rekenmodel is alle ruimte voor sectorale differentiatie.

Als output geeft het model voorspellingen aangaande veranderingen in vraag en aanbod op de Amsterdamse arbeidsmarkt. Door de resultaten van optimistische en pessimistische scenario’s te vergelijken ontstaat zodoende een idee wat Amsterdam te wachten staan: in welke orde van grootte mogen we banenuitval verwachten, in wat voor aantallen komen wat voor mensen beschikbaar op de arbeidsmarkt?

Dit deel van het traject gaat over de directe impact van de recessie. We kijken in de scenario’s twee jaar vooruit. Gegeven de grote onzekerheden die er bestaan, heeft verder rekenen geen zin – ook instanties als CPB en DNB zijn terughoudend met de prognoses die de korte termijn overstijgen. Dat wil niet zeggen dat beleidsmatig langer vooruit denken geen zin heeft. Ervaringen uit het verleden leren dat recessies lang na-ijlen. Zelfs als herstel is ingezet, moet er gerekend worden op een periode van zeg vier jaar voordat de conjuncturele schade op de arbeidsmarkt is hersteld. Het is goed om voor ogen te houden waar Amsterdam op de middellange (zeg tot 2015) en de langere termijn (zeg 2025) heen wil.

Als basis voor de scenario’s geldt het structuurmodel (sectoren, bedrijven, banen, mensen) anno 2008. Daarop laten we veronderstellingen los op vijf niveaus:

- A. de ernst van de crisis, economiebreed;
- B. het volume-uitval per sector;
- C. de snelheid waarmee per sector volumeverlies wordt omgezet in baanuitval;
- D. per sector het aantal bedrijfsbeëindigingen en de krimp van de bedrijven die blijven;
- E. doorvertaling banenuitval naar kenmerken beroepsbevolking;
- F. de vervangingsvraag.

De niveaus A (de ernst van de crisis) en C (snelheid van aanpassing) leveren de belangrijkste parameters voor de scenario’s. De veronderstellingen onder B, D en E worden vooral ingezet voor de *finetuning* per sector.

Hieronder bespreken we per module de gemaakte veronderstellingen en de gehanteerde mechanismen. Maar eerst schetsen we de algemene uitgangspunten.

Uitgangspunten

De wijze waarop de crisis aankomt zal van sector tot sector, en ook van bedrijf tot bedrijf verschillen. In alle marktsectoren zal er een verlies in omzetvolume zijn. In de (semi-) overheidssectoren zullen budgets onder druk komen te staan. Een verlies in omzetvolume zal zich niet in alle sectoren op dezelfde manier vertalen in banenverlies. Bedrijven met veel tijdelijke krachten kunnen hun arbeidsvolume sneller aanpassen dan bedrijven met veel vaste werknemers. Als bedrijven anticiperen op een (spoedig) herstel van de economie, zullen ze hun mensen zoveel mogelijk vasthouden. Immers, de arbeidsmarkt heeft de afgelopen jaren vooral in het teken van krapte gestaan.

De arbeidsmarkt zal ook niet stilvallen. Sectoren en bedrijven die minder van de crisis te duchten hebben, zullen vraag op de arbeidsmarkt blijven uitoefenen, deels vervangingsvraag, deels uitbreidingsvraag. Daarnaast blijft er ook dynamiek bestaan: binnen sectoren treden bedrijven uit en toe, werknemers blijven van baan wisselen, al zullen ze vermoedelijk terughoudender zijn met vrijwillige stappen dan we de laatste jaren gezien hebben. Als algemene uitgangspunten nemen we:¹⁶

- Een vermindering van omzetvolume werkt rechtstreeks door in banenuitval. Hoe groter het aandeel van flexibele arbeid, hoe sneller sectoren en bedrijven zich (kunnen) aanpassen aan een veranderende conjunctuur.
NB Het is een voor de hand liggende strategie voor bedrijven om tijdelijke contracten op korte termijn stop te zetten. Anderzijds kan het voor bedrijven die nog zwaarder weer verwachten, aantrekkelijk zijn, om juist het aantal vaste banen te verminderen, en tijdelijke werknemers vast te houden: dat geeft meer flexibiliteit als het er op aankomt.
- Kleine bedrijven hebben over het algemeen een hoger omvalrisico dan grote bedrijven. In sectoren met veel kleine bedrijven (en daarbinnen met name zzp'ers) zal het banenverlies bovenproportioneel samenhangen met (gedwongen) bedrijfsbeëindiging.
- Als bedrijven omvallen, geeft dat ruimte voor de blijvers. Bedrijven die blijven bestaan, kunnen een deel van de omzet van beëindigende bedrijven overnemen.
- Grote bedrijven (zoals de *financials*) gaan de saneringsronde niet in op basis van het kaasschaafprincipe, maar door afdelingen te sluiten of te vervreemden.
- In sectoren met veel dynamiek op banenniveau zal het voor baanverliezers makkelijker zijn om aan te haken.
- Met arbeidsmarktkrapte in het recente verleden in het geheugen, en anticiperend op arbeidsmarktkrapte na herstel van de crisis, zullen blijvende bedrijven zoveel mogelijk trachten om waardevol geacht personeel te behouden. Dat betekent dat het banenverlies vooral terecht zal komen bij employees
 - die minder productief zijn, of van wie verwacht mag worden dat ze relatief snel minder productief zullen worden. In de traditionele benadering betekent dat vooral: laaggeschool-

¹⁶ Deze uitgangspunten zijn mede ingegeven door de discussie naar aanleiding een eerdere versie van deze notitie tijdens een *expertmeeting* op 2 maart j.l.

den en ouderen. *De vraag is in hoeverre die traditionele benadering nog opgeld doet. De participatie van ouderen is al relatief laag, wat ook kan betekenen dat de thans werkzame ouderen waardevolle ervaring hebben.*

- waarin nog niet veel geïnvesteerd is. In de traditionele benadering betekent dat vooral: jongeren en mensen met weinig relevante ervaring. *De vraag is in hoeverre die traditionele benadering nog opgeld doet. Jongeren worden de komende jaren schaarser, het kan nu belangrijk gevonden worden om ze te binden of gebonden te houden.*
- die relatief makkelijk inwisselbaar te zijn. In de traditionele benadering betekent dat vooral laag opgeleiden: er vindt verdringing plaats van boven naar beneden in de opleidingskolom. *De vraag is in hoeverre die traditionele benadering in deze crisis opgeld doet:*
 - *als bedrijven bezuinigen door afdelingen op te heffen treft dat iedereen in de betrokkenen afdeling;*
 - *de financiële winst van het wegsturen van hoger opgeleiden is hoger; bedrijven kunnen ook besluiten om flink in de overhead te snijden, en juist het minder goed opgeleide maar wel direct productieve personeel vast te houden.*

A. Ernst van de crisis

Het is ongewis hoe diep en hoe duurzaam de crisis zal zijn. De eerdere aangehaalde prognoses van het CPB d.d. februari en maart 2009 hanteren we als leidend. Het CPB gaat uit van een sterke terugval van de werkgelegenheid in 2009, die zal doorzetten in 2010. Op basis van de CPB-prognoses rekenen we drie scenario's door:

Scenario's

Scenario 1: Snel herstel: een optimistisch scenario, waarin de crisis in 2009 20 procent minder hard aankomt dan volgens het CPB, en de krimp in 2010 sterk beperkt blijft.

Scenario 2: Basisscenario CPB: we blijven zo dicht mogelijk bij het scenario van het CPB.

Scenario 3: Langdurige recessie: de krimp in 2009 is iets minder dan het CPB voorspelt, maar zet versterkt door in 2010.

Welke van de scenario's het dicht bij de werkelijkheid zal komen is ongewis. Door een optimistisch scenario, een middenscenario en een pessimistisch scenario te presenteren beogen we de contouren te schetsen waarbinnen de gevolgen van de crisis voor de arbeidsmarkt zullen komen te liggen.

B. Volume-uitval per sector

Het CPB differentieert in zijn macromodellen niet meer naar sector. We baseren ons in onze prognoses op recent nieuws, samenhang van sectoren, etc. Het is inmiddels duidelijk dat de crisis, afkomstig uit de financiële sector, de reële economie hard raakt. De wereldhandel valt sterk terug, met directe gevolgen voor de industrie en direct daarmee samenhangend de transportsector, zowel goederentransport (havens, luchthavens, vervoer over de weg) als personenvervoer (met name de luchtvaartsector). In Nederland zien we dat onroerend goedmarkten snel reageren op de

crisis. Het aantal woningmarkttransacties loopt sterk terug (in februari 2009 41 procent minder dan transacties dan in februari 2008) en nieuwbouwprojecten worden stilgelegd. Bouwend Nederland gaat uit van 2.500 minder nieuwbouwwoningen in Amsterdam dan geraamd, wat grofweg correspondeert met 5.000 banen in de bouw en in toeleverende sectoren. Het EIB voorspelt (de dato 2 april 2009) een terugval met in het bouwvolume met 5,5 procent in 2009 en 9,0 procent in 2010. Het EIB gaat uit van stabilisatie in 2011 en herstel vanaf 2012. Volgens gaat de totale volumedaling van 15 procent gepaard met een daling van twee procent van het aantal arbeidsjaren in 2009, en met circa acht procent in 2010.

De zakelijke dienstverlening is, met name in Amsterdam sterk verweven met de financiële sector en met het onroerend goed. Denk aan het conglomeraat van notaris- en advocatenkantoren, fiscalisten, accountants, etc., maar ook aan de makelaars, de architecten en de projectontwikkelaars. Het ligt daarom voor de hand dat de financiële en zakelijke dienstverlening hard getroffen zullen worden door de crisis.

Op basis van de demografie ligt het voor de hand dat de zorg en het onderwijs een groeiend volume zien, juist in een tijd dat deze sectoren financieel onder druk staan. We verwachten daarom, ongeacht de heftigheid van de crisis, in deze sectoren een lichte groei, bovenop de vervangingsvraag die er ook is. Ook voor de overheid verwachten we geen krimp.

Tabel 8 geeft onze verwachtingen weer voor de volume-uitval per sector. Deze verwachtingen zijn gekalibreerd op de CPB-prognoses, waarbij zoveel mogelijk rekening gehouden is met de specifieke sectorstructuur van Amsterdam.

Tabel 8: Volumeuitval per jaar per sector in het basisscenario

	2009	2010
zakelijke dienstverlening	-10%	-5%
financiële dienstverlening	-8%	-4%
overige dienstverlening	-15%	-8%
zorg*	3%	5%
overheid*	1%	1%
onderwijs*	2%	6%
maatschappelijk cultuur recreatie	-8%	-5%
telecom transport	-10%	-5%
groothandel	-10%	-5%
detailhandel	-10%	-5%
horeca	-10%	-5%
industrie	-12%	-5%
bouw	-5%	-10%

* we veronderstellen stellen de groei van zorg, overheid en onderwijs onafhankelijk van de diepte van de recessie

We implementeren de drie hierboven geïntroduceerde scenario's vervolgens door een (vaste) vermenigvuldigingsfactor op deze cijfers los te laten.

Tabel 9 toont de drie scenario's die we doorrekenen. Hoewel scenario 3 het meest pessimistisch is, zijn –dankzij de gekozen parameters– voor 2009 en 2010 de gevolgen van het basisscenario CPB het grootst. De impact van een langdurige recessie zal in 2011 en 2012 het grootst zijn.

Tabel 9: Scenariobepaling: vermenigvuldigingsfactoren volumeuitval

	2009	2010
Scenario 1: snel herstel	0,80	0,25
Scenario 2: basisscenario CPB	1	1
Scenario 3: langdurige recessie	0,5	1,5

C. Snelheid waarmee volumeverlies wordt omgezet in baanuitval

Volumeverlies hoeft niet onmiddellijk te leiden tot banenuitval. We komen uit een tijd van krapte op de arbeidsmarkt, en werkgevers zullen in principe geneigd zijn om hun personeel zo lang mogelijk vast te houden. De verwachte krimp cijfers maken niet aannemelijk dat die strategie lang zal werken. Verlies van banen zal zich op twee manieren voltrekken: bedrijfsbeëindiging (vrijwillig of door faillissement) of door inkrimping bij bedrijven die blijven bestaan.¹⁷

Aanpassingen aan andere omstandigheden gaat met vertraging. Zzp'ers met een teruglopende omzet teren in op hun inkomen alvorens ze het eventuele besluit tot liquidatie nemen. Werkgevers kunnen werktijdverkorting (al dan niet gecompenseerd met WW-middelen of de sectorale O&O-fondsen) inzetten om omzetverlies te bufferen. Als er ontslagen vallen, hebben de betrokken procedures een doorlooptijd, en is er sprake van een opzegtermijn. Dit mechanisme verklaart dat er nog vrijwel geen statistisch materiaal is over de gevolgen van de crisis.

Het bovenstaande in aanmerking nemende gaan we uit van een gedeeltelijke doorwerking van het volumeuitval in banenverlies. Voor de scenario's werken we met twee varianten:

- A. een variant waarin de volumeuitval snel wordt omgezet in banenuitval;
- B. een variant waarin bedrijven met (zoveel mogelijk) vertraging reageren, in de hoop op betere tijden.

Deze basisvarianten spitsen we toe per sector. De mate en de snelheid waarin banen binnen sectoren verloren gaan, hangen af van drie factoren:

- het volumeverlies;
- de sectorstructuur;

¹⁷ Ook in tijden van crisis is er dynamiek in de markt. Krimp is het saldo van startende en beëindigende bedrijven, en van nieuwe en opgeheven banen. In dit onderzoek beogen we het netto effect van de crisis te voorspellen, na de processen van toe- en uitstreding.

- waar er relatief veel kleine bedrijven zijn, zal het bedrijfsbeëindigingen hoger zijn;
- krimp zal zich bovenproportioneel bij grote bedrijven voltrekken;
- de banenstructuur: hoe groter het aantal tijdelijke contracten, hoe sneller bedrijven zich zullen aanpassen.

Tabel 10 wordt als volgt gelezen: in het vertraagde scenario, wordt in de zakelijke dienstverlening in 2009 23 procent van het volumeuitval omgezet in banenverlies, en in 2010 25 procent. In het ‘snelle aanpassingsscenario’ werkt het volumeverlies veel sneller door, met 38 procent respectievelijk 40 procent.

Tabel 10: Scenariobepaling: mate waarin volumeverlies wordt omgezet in banenverlies, basisscenario

vermenigvuldigingsfactoren volumeuitval	vertraagde aanpassing		snelle aanpassing	
	2009	2010	2009	2010
zakelijke dienstverlening	45%	50%	60%	70%
financiële dienstverlening	30%	50%	40%	70%
overige dienstverlening	60%	75%	80%	100%
zorg*	90%	90%	90%	90%
overheid*	90%	90%	90%	90%
onderwijs*	75%	75%	75%	75%
maatschappelijk cultuur recreatie	60%	100%	80%	100%
telecom transport	30%	50%	40%	70%
groothandel	33%	55%	44%	77%
Detailhandel	45%	75%	60%	100%
Horeca	75%	100%	100%	100%
Industrie	30%	50%	40%	70%
Bouw	45%	60%	60%	84%

* We veronderstellen stellen de groei van zorg, overheid en onderwijs onafhankelijk van de diepte van de recessie.

De combinatie van groeiverwachtingen en aanpassingssnelheid in de zorg, de overheid en het onderwijs leidt tot een (voor alle scenario's gefixeerde) schatting van de uitbreidingsvraag in deze sectoren, met 1550, 270 en 440 banen in 2009, en nog eens 2660, 270 en 1350 in 2010. In totaal zijn dat 6540 banen.

In de combinatie van A (

Tabel 9) en C (Tabel 10) komen we zodoende tot zes scenario's. Scenario 1a is het meest optimistisch, scenario 3b is voor de langere termijn het meest pessimistisch.

Tabel 11: Zes impactscenario's

	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing
Scenario 1: snel herstel	1a	1b
Scenario 2: basisscenario CPB	2a	2b
Scenario 3: langdurige recessie	3a	3b

D. Bedrijfsbeëindiging en krimp van blijvers

Krimpcijfers zoals we die verwachten zullen onvermijdelijk leiden tot onvrijwillige en vrijwillige bedrijfsbeëindiging. We relateren het verwachte aantal bedrijfsbeëindigingen aan het volumeverlies (per scenario verschillend), en aan de sectorstructuur in termen van bedrijfsomvang. In het basisscenario gaan we uit van de volgende uitvalpercentages.

Tabel 12: Basiskans op bedrijfsbeëindiging, basisscenario

	2009	2010
zakelijke dienstverlening	6%	4%
financiële dienstverlening	4%	3%
overige dienstverlening	6%	5%
zorg	2%	3%
overhead	0%	0%
onderwijs	1%	4%
maatschappelijk cultuur recreatie	10%	6%
telecom transport	6%	7%
groothandel	5%	3%
detailhandel	5%	4%
horeca	5%	4%
industrie	6%	3%
bouw	3%	9%

Het relatief aantal bedrijven dat ophoudt te bestaan, halveert per omvangsklassegroep (Tabel 13), waarbij we de basiswaarden in Tabel 12 als uitgangspunt nemen voor zzp'ers. Dus: we gaan er in het basisscenario van uit, dat 11 procent van de zzp'ers in de zakelijke dienstverlening de activiteiten zal staken, 5,5 procent van de bedrijven met 1 tot 5 personeelsleden dat zal doen, 2,75 procent van de bedrijven van 6 tot 10, etc.

Tabel 13: Kans op bedrijfsbeëindiging naar omvangsklasse

omvangsklasse	vermenigvuldigingsfactor basiskans (Tabel 12)
1 (zzp)	100%
2-5	50%
6-9	25%
10-49	12,5%
50-99	6,25%
100+	3,125%

Op basis van het aantal bedrijfsbeëindigingen en de gemiddelde omvang per omgevalen bedrijf voorspellen we zodoende de totale banenuitval door bedrijfsbeëindiging. Deze vorm van banenuitval wordt vooral gerealiseerd bij kleine bedrijven.

Tabel 14: Verdeling krimp naar omvangsklasse

omvangsklasse	aandeel in banenverlies door krimp
1 (zzp)	0%
2-5	5%
6-9	15%
10-49	20%
50-99	20%
100+	40%

Het aandeel banenuitval dat niet met bedrijfsbeëindiging samenhangt, wordt gerealiseerd door krimp bij bestaande bedrijven. We gaan er van uit dat de krimp zich vooral bij de grotere bedrijven zal voltrekken. In het basisscenario gaan we uit van de volgende verdeling van de krimp over de bedrijven per omvangsklasse.

E. Doorvertaling banenuitval naar kenmerken beroepsbevolking

De meningen over welke groepen uit de beroepsbevolking het meest getroffen worden door banenuitval zijn verdeeld. Volgens traditionele patronen wordt er een LIFO-systeem gehanteerd, waarbij oudere werknemers het meest beschermd zijn, en jongeren bovenproportioneel getroffen worden. Iets rationeler mag verwacht worden dat bedrijven naar de toekomst kijken, en beoordelen welke werknemers de komende periode nodig zullen zijn, en welke werknemers het productiefst zijn of verwacht worden te worden of blijven. In dat verband zijn de ouderen mogelijk het meest bedreigd. Indien er sprake is van groepsontslag dient er wettelijk sprake te zijn van een afspiegeling van het werknemersbestand.

Ten aanzien van opleidingsniveau zegt een evenzeer traditionele redenering, dat er verdringing van hoog naar laag zal plaatsvinden. Vooral de laagst opgeleiden verliezen hun baan, en de werkzaamheden worden binnen de bedrijven zodanig herschikt dat hoger opgeleiden iets beneden hun niveau zullen gaan werken. Ook hier is de vraag in hoeverre deze redenering nu opgaat: met name bij de financiële instellingen

Tabel 15: Disproportionaliteit baanverlies naar leeftijd

	15-24	25-34	35-44	45-54	55-65
zakelijke dienstverlening	3	2	1	1	2
financiële dienstverlening	2	1	1	1	2
overige dienstverlening	1	1	1	2	3
zorg	1	2	2	1	0
overheid	1	2	2	1	0
onderwijs	1	2	2	1	0
maatschappelijk cultuur recreatie	1	1	1	1	1
telecom transport	2	1	1	2	3
groothandel	2	1	1	1	2
detailhandel	3	2	1	1	2
horeca	3	2	1	1	3
industrie	2	1	1	1	4
bouw	2	1	1	1	4

We veronderstellen per sector welke groepen werknemers bovenproportioneel getroffen zullen worden. Tabel 15 en Tabel 16 geven aan welke groepen dat zijn. De getallen in de tabellen zijn vermenigvuldigingsfactoren, die aangeven hoeveel malen zwaarder de betrokken groep getroffen zal worden als op basis van proportionaliteit verwacht zou mogen worden.

Voorbeeld: in de zakelijke dienstverlening verwachten we dat jongeren (15-25) en ouderen (55+) drie respectievelijk twee maal zo zwaar worden getroffen als op basis van hun relatieve aanwezigheid in de sector verondersteld mag worden. Waar een 1 in de tabel staat, verwachten we proportionaliteit.

Tabel 16: Disproportionaliteit baanverlies naar opleidingsniveau

	hbo+	mbo havo vwo	vmbo	bo-
zakelijke dienstverlening	2	1	1	2
financiële dienstverlening	1	1	2	2
overige dienstverlening	2	1	1	1
zorg	1	1	1	1
overheid	1	1	1	1
onderwijs	1	1	1	1
maatschappelijk cultuur recreatie	2	1	1	2
telecom transport	2	1	1	2
groothandel	1	1	1	1
detailhandel	1	1	1	1
horeca	1	1	1	1
industrie	1	1	1	2
bouw	2	1	1	2

F. Vervangingsvraag

Tegenover banenverlies staat vervangingsvraag. Het aantal arbeidsmarktverlaters ligt in de orde van grootte van 8.500 per jaar. Hoewel een deel van de krimp zal worden aangepakt door natuurlijk verloop, proberen we vervanging, krimp en uitbreiding zoveel mogelijk uit elkaar te trekken. We abstraheren van frictieproblemen. We veronderstellen dat de gaten van onderaf worden ingevuld, dat wil zeggen bovenproportioneel door de jongste generatie:

Tabel 17: Geschatte vervangingsvraag 2009, 2010

	2009	2010
zakelijke dienstverlening	1.100	1.150
financiële dienstverlening	550	650
overige dienstverlening	550	550
zorg	1.500	1.500
overheid	700	700
onderwijs	1.100	1.050
maatschappelijk cultuur recreatie	500	500
telecom transport	400	400
groothandel	400	400
detailhandel	450	450
horeca	400	400
industrie	450	450
bouw	250	200
totaal	8.350	8.400

Tabel 18: Invulling vervangingsvraag naar leeftijdsklasse

leeftijdsklasse	2009	2010
15-24	40%	55%
25-34	30%	20%
35-44	20%	10%
45-54	10%	10%
55-64	0%	5%
totaal	100%	100%

Resultaten

Tabel 19: Resultaten scenario's: werkloosheid 2009/2010

	vertraagde aanpassing		snelle aanpassing	
	1a		1b	
snel herstel	beroepsbevolking 2008	393.000	beroepsbevolking 2008	393.000
	werkend 2008	370.850	werkend 2008	370.850
	werkzoekend 2008	22.150	werkzoekend 2008	22.150
	beroepsbevolking 2009	400.000	beroepsbevolking 2009	400.000
	werkend 2009	363.150	werkend 2009	357.150
	werkzoekend 2009	36.850	werkzoekend 2009	42.850
	beroepsbevolking 2010	404.000	beroepsbevolking 2010	404.000
	werkend 2010	364.550	werkend 2010	358.400
	werkzoekend 2010	39.450	werkzoekend 2010	45.600
	% werkloosheid 2008	5,6%	% werkloosheid 2008	5,6%
	% werkloosheid 2009	9,2%	% werkloosheid 2009	10,7%
	% werkloosheid 2010	9,8%	% werkloosheid 2010	11,3%
conform CPB	2a		2b	
	beroepsbevolking 2008	393.000	beroepsbevolking 2008	393.000
	werkend 2008	370.850	werkend 2008	370.850
	werkzoekend 2008	22.150	werkzoekend 2008	22.150
	beroepsbevolking 2009	400.000	beroepsbevolking 2009	400.000
	werkend 2009	360.700	werkend 2009	353.200
	werkzoekend 2009	39.300	werkzoekend 2009	46.800
	beroepsbevolking 2010	404.000	beroepsbevolking 2010	404.000
	werkend 2010	354.150	werkend 2010	346.100
	werkzoekend 2010	49.850	werkzoekend 2010	57.900
	% werkloosheid 2008	5,6%	% werkloosheid 2008	5,6%
	% werkloosheid 2009	9,8%	% werkloosheid 2009	11,7%
	% werkloosheid 2010	12,3%	% werkloosheid 2010	14,3%
langdurige recessie	3a		3b	
	beroepsbevolking 2008	393.000	beroepsbevolking 2008	393.000
	werkend 2008	370.850	werkend 2008	370.850
	werkzoekend 2008	22.150	werkzoekend 2008	22.150
	beroepsbevolking 2009	400.000	beroepsbevolking 2009	400.000
	werkend 2009	366.850	werkend 2009	363.100
	werkzoekend 2009	33.150	werkzoekend 2009	36.900
	beroepsbevolking 2010	404.000	beroepsbevolking 2010	404.000
	werkend 2010	354.550	werkend 2010	349.650
	werkzoekend 2010	49.450	werkzoekend 2010	54.350
	% werkloosheid 2008	5,6%	% werkloosheid 2008	5,6%
	% werkloosheid 2009	8,3%	% werkloosheid 2009	9,2%
	% werkloosheid 2010	12,2%	% werkloosheid 2010	13,5%

De hierboven geschetste mechanismen leiden tot verwachtingen voor de banenuitval per sector. Samen met voorspellingen over de omvang van de beroepsbevolking (het saldo van migratie, het overschrijden van kritische leeftijdsgrenzen en overlijdensverwachtingen), en het aantal schoolverlaters dat toe wil treden tot de arbeidsmarkt leidt dat tot inzicht in de groei van de werkloosheid. Tabel 19 toont de belangrijkste uitkomsten voor de zes scenario's. Afhankelijk van de omstandigheden varieert het aantal baanloze werkzoekenden in 2009 tussen 33.150 en 46.800, en in 2010 tussen 39.450 en 57.900.

Belangrijk zijn de verschillen tussen de linker en de rechterkolom. Immers, de crisisscenario's zelf zijn niet beïnvloedbaar. Het aanpassingsgedrag van bedrijven is immers wel (ten dele) beïnvloedbaar. Als het lukt om bedrijven over te halen om, bijvoorbeeld via deeltijd-WW of O&O-achtige trajecten, mensen aan zich gebonden te houden, kan dat duizenden tot (in het langdurige recessiescenario) tienduizenden banen schelen.

Tabel 20 toont het geprognosticeerde banenverlies per sector onder het 'CPB-normaalscenario':

Tabel 20: Resultaten basisscenario: baanverlies per sector 2009/2010

	2009	2010	2009	2010
	vertraagde aanpassing		snelle aanpassing	
zakelijke dienstverlening	-3.700	-2.550	-6.150	-2.850
financiële dienstverlening	-1.150	-1.200	-1.900	-1.350
overige dienstverlening	-2.750	-2.150	-4.550	-2.050
zorg	1.550	2.650	1.550	2.650
overheid	250	250	250	250
onderwijs	450	1.350	450	1.350
maatschappelijk cultuur recreatie	-1.500	-1.200	-2.500	-1.150
telecom transport	-800	-850	-1.350	-950
groothandel	-800	-850	-1.350	-950
detailhandel	-1.450	-1.500	-2.400	-1.450
horeca	-2.050	-1.250	-2.700	-1.200
industrie	-700	-600	-1.150	-650
bouw	-300	-950	-450	-1.100

Gevolgen voor verschillende groepen

We gaan er van uit dat de verschillende sectoren in Amsterdam en de aanpalende gebieden op vergelijkbare wijze door de crisis getroffen worden. Omdat er verschillen tussen de sectoren zijn, en omdat de structuur van de pendelstromen per sector verschilt, zijn er verschillen in impact voor de verschillende pendelstromen. Proportioneel wordt de inkomende pendelstroom het hardst getroffen. Voor Amsterdam betekent dat verlies van banen en van volume van de economie. Waar het om de sociale zekerheid, kloppen betrokkenen aan bij hun eigen gemeenten: Almere, Haarlemmermeer, de gemeenten in de Zaanstreek en Waterland, Kennemerland en het Gooi.

Tabel 21: Banenverlies naar pendelstroom onder 'normaalscenario'

	banen 2009	t.o.v. 2008	banen 2010	t.o.v. 2008
A inkomende pendel	-5.600	-3,2%	-4.450	-2,6%
B ingezetenen	-7.250	-2,7%	-4.350	-1,6%
C uitgaande pendel	-2.900	-3,0%	-2.200	-2,3%
A+B: totaal banen in Amsterdam	-12.850	-2,9%	-8.800	-2,0%
B+C: totaal banen Amsterdammers	10.150	-2,7%	-6.650	-1,8%

Saldering van schoolverlaters, arbeidsmarktverlaters en de proportie baanuitval per leeftijdsgroep resteren werkloosheidscijfers per leeftijdsgroep. Tabel 22, Figuur 21 en Figuur 22 tonen de uitkomsten voor de verschillende scenario's.

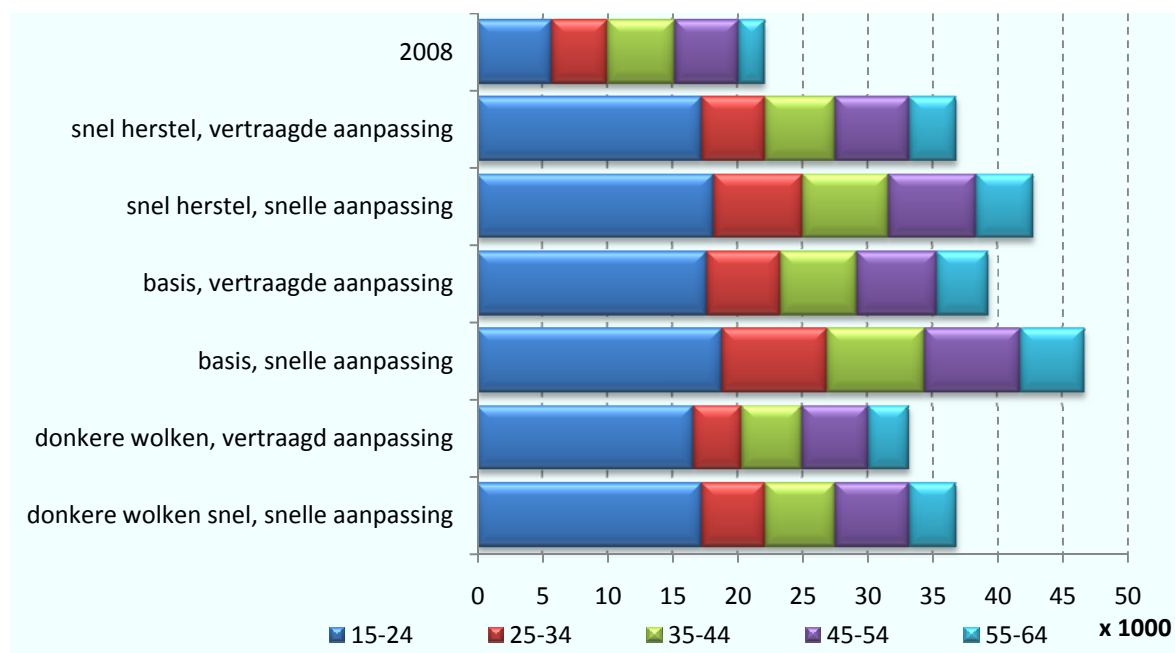
Hierbij moet worden aangetekend dat de verdeling over de leeftijd vooral afhangt hoe snel de markt de schoolverlaters absorbeert, bijvoorbeeld door ze in te ruilen voor ouder personeel. In de hier gepresenteerde uitkomsten is van een dergelijke uitruil geen sprake. Dat impliceert een overschatting van de jeugdwerkloosheid.

Tabel 22: Scenario-uitkomsten: werkloosheid naar leeftijdsgroep

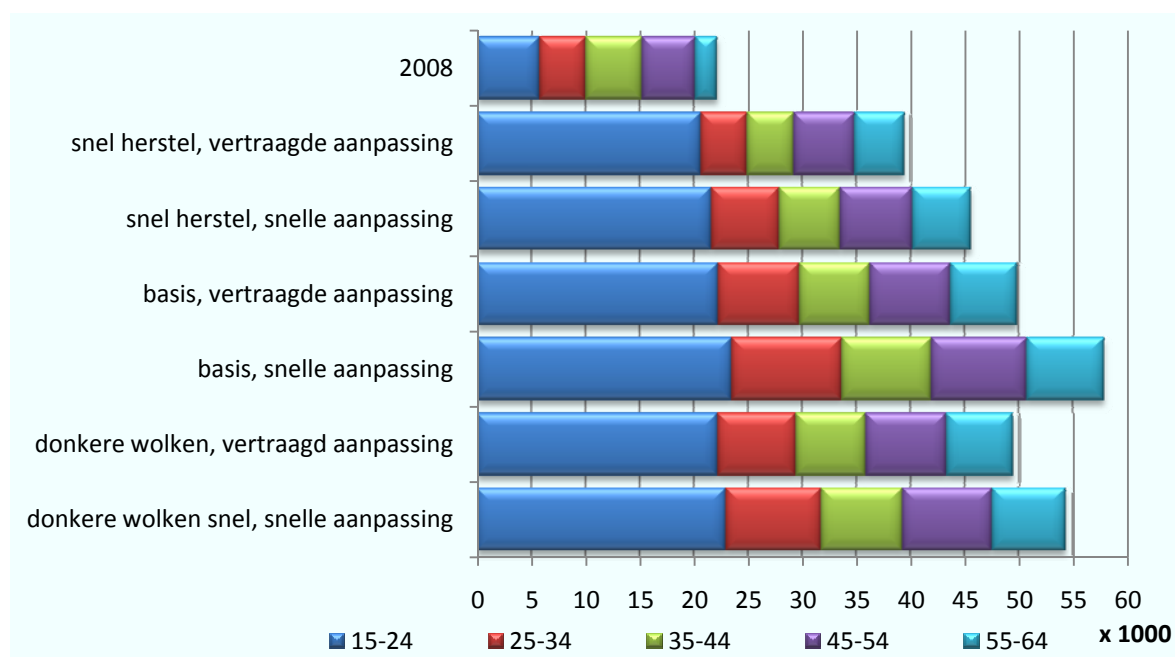
2009	snel herstel		basisscenario		langdurige recessie	
	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing
15-24	17.250	18.200	17.650	18.850	16.650	17.250
25-34	4.900	6.850	5.700	8.100	3.700	4.900
35-44	5.350	6.600	5.850	7.450	4.600	5.350
45-54	5.750	6.750	6.150	7.400	5.150	5.750
55-64	3.600	4.400	3.950	4.950	3.100	3.600
totaal	36.850	42.800	39.300	46.750	33.200	36.850

2010	snel herstel		basisscenario		langdurige recessie	
	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing	vertraagde aanpassing	snelle aanpassing
15-24	20.650	21.600	22.250	23.500	22.200	23.000
25-34	4.300	6.300	7.500	10.150	7.200	8.800
35-44	4.300	5.600	6.550	8.300	6.450	7.500
45-54	5.600	6.650	7.450	8.800	7.450	8.250
55-64	4.600	5.400	6.100	7.150	6.150	6.800
totaal	39.450	45.550	49.850	57.900	49.450	54.350

Figuur 21: Scenario's werklozen 2009 naar leeftijd

Figuur 22: Scenario's werklozen 2010 naar leeftijd

Conclusies uit de scenario's

Hoe een en ander ook uit zal pakken, we praten over een sterk toenemende werkloosheid, vooral veroorzaakt banenuitval, gecombineerd met een groeiende beroepsbevolking. Zelfs in de minst pessimistische scenario's ligt er op korte termijn een verdubbeling van de werkloosheid in het verschiet.

Afhankelijk van der vraag hoe snel schoolverlaters een plek op de arbeidsmarkt vinden, neemt vooral de jeugdwerkloosheid spectaculair toe, met een gerede kans op een *lost generation*: een grote groep die niet of slechts met grote vertraging aan de slag geraakt. Overigens bestaat zeventig procent van de schoolverlaters uit mensen met een diploma van hogeschool of universiteit op zak. Het aantal toetreders uit VMBO en MBO is veel kleiner.

Dat wil niet zeggen dat we niet naar de andere groepen moeten kijken: in absolute termen zit het grootste aantal werklozen in de categorie die normaal tot de minst zwakken gerekend worden: groep in de middenleeftijd, tussen 25 en 55.

7 Kansen op de arbeidsmarkt

Deze notitie heeft primair als doel licht te schijnen op de vraag wat de gevolgen in negatieve zin zijn van de recessie. Daarnaast is de vraag waar de aanknopingspunten voor arbeidsmarktbeleid liggen. Daarin onderscheiden we vier sporen:

- a. maatregelen op nationaal en sectoraal niveau;
- b. vervangingsvraag;
- c. verbeteren aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs voor het bedrijfsleven dat de crisis overleeft;
- d. anticiperen op Amsterdam na de crisis

A maatregelen op nationaal en sectoraal niveau;

Overheden en marktpartijen zijn doende met allerhande pakketten en maatregelen om de effecten van de crisis te verzachten. Deeltijd-WW is een belangrijk instrument van overheidswege, de O&O-fondsen maken zich op loze tijd van werknemers nuttig te maken met educatieve activiteiten, etc.¹⁸ Een probleem met de implementatie van dit soort regelingen is dat de informatie niet altijd adequaat bij de betrokken doelgroepen (werkgevers en werknemers) arriveert. Met name het midden- en kleinbedrijf blijft moeilijk bereikbaar.

B Vervangingsvraag

De vervangingsvraag is al aangestipt in hoofdstuk 6, en is ook geïncorporeerd in de scenario's. Van de 449.000 banen in Amsterdam zijn er jaarlijks per saldo een kleine 9.000 die vrijkomen door 'hard' natuurlijk verloop: mensen die de arbeidsmarkt verlaten wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd, arbeidsongeschiktheid of overlijden. Zoals aangegeven in Hoofdstuk 4 is het relatief aantal arbeidsmarktverlaters kleiner dan in de rest van Nederland.

De meeste actieve ouderen, en dus ook de grootste groep pensionerenden, zien we in de zorg, het onderwijs, bij de overheid, en de meer traditionele zakelijke dienstverlening. Met name de zorg en het onderwijs geven al jaren signalen af grote problemen op de arbeidsmarkt te verwachten. In hoeverre de crisis soelaas biedt is evenwel de vraag.¹⁹ Het personeel dat de komende jaren deze sectoren zal verlaten is goed opgeleid en gespecialiseerd personeel. Het is de vraag of de groepen die thans vrijkomen voldoende gekwalificeerd zijn om deze gaten in te vullen. Daar komt bij dat zorg en onderwijs door ronden van financiële sanering gaan.

¹⁸ De bouw heeft 64 miljoen vrijgemaakt om werknemers gedurende maximaal 40 werkdagen te laten bijhouden, waarbij de verletijd voor rekening van het betrokken O+O-fonds komt.

¹⁹ In dit licht moet ook een recente wervingscampagne van de Krijgsmacht worden gezien: het Ministerie van Defensie ziet de recessie –terecht– als een kans.

C Aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs

De klacht is niet nieuw: het onderwijs (met name het VMBO en het MBO) zou geen leerlingen afleveren die voldoende vaardigheden bezitten om zonder additionele training on the job nuttig aan de slag te kunnen. Het ontbeert niet alleen aan inhoudelijke kennis, maar ook aan de sociale vaardigheden die nodig zijn een werkgerichte attitude. Over stages, die juist hier voor bedoeld zijn, wordt gezegd dat zowel de school als de stage-instelling te weinig actieve begeleiding bieden om stages echt succesvol te laten zijn. In hoeverre de inhoudelijke kennis afstemming behoeft valt buiten de scope van deze notitie. Het goed invullen van stages en leer-werkplekken is nu echter opportuun, en de huidige crisis biedt daartoe wellicht mogelijkheden. Bedrijven waar het slecht gaat staan inherent niet te popelen om leerlingen op te vangen – ze zijn aan het overleven, en hebben meer aan het hoofd. Aan de andere kant ligt er een kans: als het mogelijk is om (oude(re) werknemers met behulp van deeltijd-WW-regelingen of vergoedingen uit O+O-fondsen te laten bijscholen, moet het ook mogelijk zijn om (tijdelijke overtoollige) medewerkers in te zetten in de stagepraktijk. De intermediaire functie tussen school en stageplek is vaak een probleem – men zou kunnen overwegen om daar nu capaciteit voort vrij te maken.

Het reguliere onderwijs kan ook ingezet worden voor de bijscholing van tijdelijk overtoollig personeel. Er staat een infrastructuur van gebouwen, methoden en curricula. Het zou ernstig overwogen kunnen worden om die infrastructuur toegankelijk te maken voor tweede-kans-leerlingen. Dat vergt een zorgvuldige selectie, en een maatwerkpakket.

Hierboven is aangegeven in welke sectoren we uitval verwachten. Op basis daarvan is het mogelijk om groepen te definiëren. Er ligt een uitdaging voor de mobiliteitsspelers (UWV/CWI, etc.) om dat maatwerk samen vorm te geven.

D anticiperen op Amsterdam na de crisis

In nagenoeg alle sectoren werd de afgelopen jaren geklaagd over een krappe arbeidsmarkt, zeker meet een toenemende vervangingsvraag in het verschiet. Dat die krapte op termijn zal terugkeren lijkt onvermijdelijk. De vraag is of Amsterdam ingrijpend zal wijzigen voor wat betreft sectorstructuur — met het besef van een groeiende beroepsbevolking in het achterhoofd.

Figuur 3, Figuur 4 en Figuur 5 laten de ontwikkeling van het arbeidsvolume in Amsterdam in de periode 2001-2008 zien. We nemen niet voetstoots aan dat deze lijntjes na een economisch herstel naadloos doorgetrokken kunnen worden, maar een aantal zaken is wel duidelijk: de zorg (in de brede zin) en het onderwijs zijn groeisectoren (zie ook hierboven). Naast het beantwoorden van de vervangingsvraag moet er ook worden geanticipeerd op een uitbreidingsvraag.

Een van de sterke punten van Amsterdam is de culturele sector, met doorwerkeffecten naar de zakelijke en de ondersteunende dienstverlening, de horeca, etc. Als Amsterdam ervoor kiest om in te zetten op die sectoren, is het zaak door de crisis geen achterstand op te lopen.

De duidelijkste lijn in bovengenoemde figuren is die van de industrie. Het aantal banen in de industrie neemt trendmatig af, en dat was ook al voor de recessie het geval. In combinatie met

het bovenproportioneel hoog aantal laag opgeleide Amsterdammers is dat een zorgwekkend feit – waarbij opgemerkt dat het werk in de industrie niet heel laagwaardig meer is. Het ligt niet in de rede dat die industrie in Amsterdam terugkomt, het tegendeel zal het geval zijn. Dit probleem kan niet in Amsterdam opgelost worden. Er zal nadrukkelijk maar de omgeving gekeken moeten worden als het gaat om de inzet en inzetbaarheid van de lager opgeleiden. De industrie in de regio Amsterdam clusters in de Zaanstreek en het Noordzeekanaalgebied, hier ligt een regionale opgave.

Bijlage A Structuurmodel (per oktober 2008)

Totaal		zakelijke dienst-verlening	financiële dienst-verlening	ovg dienst-vrl	zorg welzijn	overheid	onderwijs	maatsch. cultuur sport recr.	vervoer telecom	groot-tussen-handel	detailhndl reparatie garages	horeca	landbouw industrie	bouw instal-latie
vestigingen	64.015	14.786	3.673	8.111	3.356	150	1.682	6.103	3.158	3.945	8.563	3.922	2.692	3.874
emz	37.776	10.005	2.569	5.488	1.066	0	902	4.255	1.917	2.208	3.840	965	1.557	3.004
2-5	17.158	3.047	690	1.672	1.322	7	233	1.346	829	1.192	3.638	1.965	685	532
6-9	3.547	700	128	384	314	9	49	210	151	241	593	483	158	127
10-49	4.357	833	188	457	510	21	366	239	189	249	440	453	234	178
50-99	590	108	31	59	70	44	81	23	29	27	39	33	25	21
100+	587	93	67	51	74	69	51	30	43	28	13	23	33	12
1000+ bedrijven		PWC Accenture Pink Roc- cade Deloitte	ING ABNAMro Delta Lloyd DNB Fortis Achmea Rabo	ISS CSU	Cordaan AMC VUMC OLVG Fontis Lucas/ Andr Zh AvL Zh S'vaart Zh	Gemeente Politie UwV Justitie Fiscus	UvA VU HvA ROC		GVB TNT NS KPN	IBM	Ahold Maxeda		Nuon Telegraaf Reed Elsev Shell Waternet	
banen	432.300	76.200	46.800	30.800	55.100	29.100	27.500	28.900	27.300	23.900	31.500	24.000	19.000	12.200
ingezetenen	261.400	40.400	15.300	16.300	46.500	17.200	18.100	21.000	15.600	8.200	21.300	21.500	12.300	7.700
ink. pendel	171.000	35.800	31.500	14.500	8.600	11.900	9.500	7.900	11.700	15.700	10.200	2.500	6.700	4.500
uitg. pendel	97.900	17.200	3.700	7.000	7.200	6.900	8.900	6.200	13.300	5.800	4.000	3.700	8.800	5.200
zelfstandigen	57.100	15.100	500	6.600	3.700	100	600	10.400	2.500	3.200	5.600	3.000	2.600	3.200
vast contract	310.200	52.000	41.100	17.100	42.700	26.300	21.600	14.400	20.600	18.400	19.900	14.700	14.200	7.200
flex/onbekend	65.000	9.000	5.200	7.100	8.700	2.700	5.400	4.100	4.200	2.300	6.000	6.400	2.100	1.800
33+ uur	260.300	53.100	36.200	16.300	19.500	20.100	14.400	15.400	19.000	17.800	14.300	10.500	14.400	9.300
24-32 uur	85.400	11.800	7.100	5.600	19.500	7.200	7.700	6.400	2.300	2.100	5.700	5.400	3.000	1.600
12-24 / wiss	86.600	11.300	3.400	8.800	16.100	1.800	5.400	7.100	6.100	4.000	11.600	8.100	1.600	1.300
hbo+	180.700	41.700	26.500	10.200	24.400	13.100	22.400	16.500	6.800	2.600	3.900	2.800	7.000	2.800
mbhavwo	130.700	22.200	11.300	10.700	18.200	11.200	3.300	8.600	8.100	9.500	8.800	8.500	6.200	4.100
vmbo	84.600	7.800	7.400	6.000	9.000	3.700	1.500	2.400	9.300	7.500	13.500	7.700	4.100	4.700
lbo-	36.200	4.500	1.600	3.800	3.500	1.200	300	1.400	3.100	4.200	5.300	5.000	1.700	600
15-24	41.000	5.400	1.500	3.800	4.900	1.200	2.000	1.800	3.900	2.400	7.600	3.400	2.200	900
25-34	140.200	29.200	17.200	10.000	16.900	8.600	6.300	8.400	8.400	9.400	8.000	7.300	5.600	4.900
35-44	123.600	23.900	15.200	8.300	13.500	8.800	6.700	10.300	7.500	6.200	8.400	6.600	5.000	3.200
45-54	87.400	12.700	10.200	5.700	12.500	7.100	7.300	6.200	5.600	3.900	5.300	4.900	3.900	2.100
55-65	40.200	5.100	2.700	2.900	7.300	3.500	5.100	2.300	2.000	2.000	2.200	1.700	2.300	1.100

